

Sateenkaaren päässä on vanhuus

Kristillisten yhteisöjen merkitys yli 65-vuotiaiden seksuaalivähemmistöihin
kuuluvien elämässä

Toomas Takala
Käytännöllisen teologian maisteritutkielma
Lokakuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen Tiedekunta		Laitos – Institution Käytännöllinen teologia
Tekijä – Författare Toomas Takala		
Työn nimi – Arbetets titel Sateenkaaren päässä on vanhuus-Kristillisten yhteisöjen merkitys yli 65-vuotiaille seksuaalivähemmistöihin kuuluville elämänkaaren aikana		
Oppiaine – Läroämne Kirkkososiologia		
Työn laji – Arbetets art Maisterintutkielma	Aika – Datum 19.10.2020	Sivumäärä – Sidoantal 53
<p>Tiivistelmä – Referat</p> <p>Tämän tutkimuksen tehtävänä oli selvittää, millainen merkitys kristillisillä yhteisöillä on ollut yli 65-vuotiaille seksuaalivähemmistöihin kuuluville elämänkaaren aikana.</p> <p>Tutkimukseni aineisto on kerätty avoimilla narratiivisilla haastatteluilla, joissa osallistujat saivat kuvata omin sanoin suhdettaan kristillisiin yhteisöihin. Aineisto koostuu kahdeksan yli 65-vuotiaan seksuaalivähemmistöön kuuluvan henkilön haastatteluista. Tutkimusote on kvalitatiivinen.</p> <p>Hyödynsin tutkielmassani narratiivista tutkimusstrategiaa, jossa haastateltavien tarinat ja heidän käyttämänsä kielelliset valinnat muodostavat keskeisen aineiston. Aineiston analyysissä ja tulosten esittämisessä hyödynsin Henri Goorenin teoriaa uskonnollisen kääntymisen polusta, jossa Gooren kuvaa erilaisia uskonnollisen aktiivisuuden vaiheita ja siihen vaikuttavia tekijöitä.</p> <p>Tutkimustulosten valossa seksuaalivähemmistöihin kuuluvien yli 65-vuotiaiden suhde kristillisiin yhteisöihin näyttäytyy kaksijakoisesti. Kristillisten yhteisöjen rooli haastateltavien elämänkaareissa on ollut merkittävä. Tulokset esitän selviytymisen, irtautumisen ja paluun vaiheiden kautta. Selviytymisen vaihe kuvaa haastateltavien lapsuutta, nuoruutta ja aikuisuutta, jolloin yhteiskunnassa tietoa ja ymmärrystä seksuaalisuuden monimuotoisuudesta on ollut vähän. Tämä on pakottanut haastateltavat peittämään oman identiteettinsä tai erottamaan oman seksuaalisen ja uskonnollisen identiteettinsä toisistaan. Irtautumisen vaihe kuvaa aikaa, jolloin haastateltavat ovat ottaneet etäisyyttä omaan lapsuuden kristilliseen yhteisöönsä. Syyt irtautumiseen ovat liittyneet haastateltavien elämäntilanteen muuttumiseen, yhteisöjen arvoihin tai haastateltavien traumaattisiin kokemuksiin. Irtautumista tapahtui sekä osallisuuden että jäsenyyden tasoilla. Paluulla kuvaan vaihetta, jossa haastateltavat ovat löytäneet uudella tavalla paikkansa kristillisistä yhteisöistä. Haastateltavien elämäntarinat eivät olleet keskenään samanlaisia, eikä tutkimus ei anna yhtenäistä kuvaa kristillisten yhteisöjen merkityksestä seksuaalivähemmistöihin kuuluvien yli 65-vuotiaiden elämänkaareissa, mutta tuo esiin tarinoita, jotka ovat vuosikymmenien ajan jääneet marginaaliin.</p> <p>Tuloksissa esitetään, että seksuaalivähemmistöön kuuluvien osallisuuden näkökulmasta merkityksellistä on ollut erityisesti kirkon työntekijöiden ja perheen jäsenten tuella. Tulosten valossa näyttää, että kirkossa on nykyään enemmän tilaa myös seksuaalivähemmistöihin kuuluville ikääntyneille.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Seksuaalivähemmistöt, kirkko, homoseksuaalisuus, intersektionaalisuus		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muuta tietoja		

Sisällysluettelo

1. Johdanto	2
2. Seksuaalivähemmistöt kirkossa ja yhteiskunnassa	3
2.1 Keskeiset käsitteet.....	3
2.2 Seksuaalivähemmistöt kristinuskossa.....	4
2.3 Seksuaalivähemmistöt kirkossa ja yhteiskunnassa.....	6
3. Teoreettinen viitekehys ja keskeinen käsitteistö	9
3.1 Identiteetti ja intersektionaalisuus	9
3.2 Ihmisen uskonnollinen aktiivisuus.....	10
3.3 Aiempi tutkimus	15
4. Tutkimustehtävä ja tutkimuksen toteuttaminen	16
4.1. Tutkimustehtävä, tutkimuksen aineisto ja sen keruu	16
4.2. Aineiston analyysi.....	19
4.3. Tutkimuksen luotettavuus ja sen eettisyyden arviointi.....	22
5. Uskonnollisen kääntymisen polku	24
5.1 Uskonnollinen tausta.....	24
5.2 Irtautuminen ja paluu kristilliseen yhteisöön.....	25
Irtautuminen	25
Liittyminen.....	29
5.3 Uskonnollinen aktiivisuus ja siihen vaikuttavat tekijät	32
Sosiaaliset tekijät	32
6. Ihan tavallisia ihmisiä.....	37
6.1 Homoseksuaalisuus, taakka vai siunaus	37
6.2 Ristiriitaiset rituaalit.....	42
7. Johtopäätökset ja pohdinta.....	46
Lähde- ja kirjallisuusluettelo	50
Lähteet ja apuneuvot	50
Kirjallisuus	51

1.Johdanto

Seksuaalivähemmistöjen oikeudet yhteiskunnassa ja kirkossa ovat olleet laajassa julkisessa keskustelussa 2000-luvulla.¹ Lainsäädännölliset² ja asenteelliset³ muutokset ovat antaneet seksuaalivähemmistöihin kuuluville uudenlaisen mahdollisuuden osallisuuteen. Asenteiden muutos on ollut nähtävissä myös kirkollisessa keskustelussa. Tämä näkyy esimerkiksi pappien suhdetta samaa sukupuolta olevien parien avioliittoja käsittelevästä tutkimuksesta.⁴ Seksuaalivähemmistöjen asema yhteiskunnassa ja kirkossa on parantunut, joka koskettaa erityisesti nuorempia ikäryhmiä, mutta mielenkiitoinen näkökulma on ikääntyneiden seksuaalivähemmistöihin kuuluvien kokemukset tästä muutoksesta, koska he ovat eläneet suuren osan elämästään yhteiskunnassa ja kirkossa, jossa homoseksuaalisuus ei ole ollut hyväksyttyä.

Homojen oikeuksia ajavan liikehdinnän nousun voidaan nähdä lähteneen Yhdysvalloista Stonewallin mellakoista vuonna 1969. Kapina alkoi Stonewall-nimisestä ravintolasta New Yorkissa, jossa naisiksi pukeutuneet miehet asettuivat poliisien syrjivää toimintaa vastaan. Homoseksuaalisuuden toteuttaminen oli tuolloin kiellettyä osavaltiossa. Tieto tapahtumasta levisi nopeasti myös Eurooppaan.⁵ Kapinan yksivuotispäivänä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ajava Pride-liike sai alkunsa. Seksuaalivähemmistöjä käsittelevät kysymykset nousivat uudelleen esiin 1970- ja 1980-luvuilla, kun homoseksuaalisuus poistettiin sairausluokituksesta⁶ ja rikoslaista. Myös AIDS-epidemia homoyhteisössä toi homoseksuaalit julkiseen keskusteluun. 1980-luvulla alkunsa saivat myös ensimmäiset seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kristilliset ryhmät Suomessa. Vuonna 2002 astui Suomessa voimaan laki parisuhteen rekisteröimisestä, ja samaa sukupuolta olevien avioituminen tuli mahdolliseksi vuonna 2017.

Kirkon rooli suomalaisessa keskustelussa seksuaalivähemmistöjen oikeuksista on ollut merkittävä. Vaikka kirkon perinteessä pysyvä opetus on herättänyt voimakasta puolustusta, on kirkon sisällä toiminut myös seksuaalivähemmistöjen oikeuksia aktiivisesti puolustavia työntekijöitä, seurakuntalaisia ja ryhmiä. Näistä esimerkkeinä voidaan mainita ekumeeninen Yhteys-liike tai poliittinen Tulkaa Kaikki – yhdistys. Joka tapauksessa

¹ Ajankohtaisen kakkosen homoillmat 2017.

² Sateenkaarihistoria Suomessa s.a.

³ Jalonen 2018, 34.

⁴ Kallatsa & Kiiski 2019, 50-54.

⁵ Stein 2019.

⁶ Stålström 1997.

kysymys homoseksuaalisuudesta jakaa edelleen kristittyjä. Kysymys siitä, miten samaa sukupuolta olevien parisuhteisiin pitäisi suhtautua, on poleeminen, eivätkä teologiset perustelut ole sille yhtenäisiä.⁷

Vaikka Suomen evankelis-luterilaisen kirkon perustoimintaan osallistuu nykyisin entistä vähemmän ihmisiä⁸, on se edelleen tärkeä osa suomalaista yhteiskuntaa, ja väestön ikääntyessä kirkolta odotetaan yhä aktiivisempaa roolia vanhustyössä⁹. Tutkielmani yhtenä motiivina on tehdä näkyväksi seurakunnan toimintaan osallistuvien vanhusten heterogeeninen joukko. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ikääntyneet ovat nähneet kaikki lainsäädännölliset muutokset, mutta myös yhteiskunnassa ja kirkossa tapahtuneen asenneilmapiirin muuttumisen. Kirkon rooli tässä keskustelussa on noussut yhdeksi merkittäväksi kysymykseksi.

2. Seksuaalivähemmistöt kirkossa ja yhteiskunnassa

2.1 Keskeiset käsitteet

Ihmisen seksuaalisessa suuntautumisessa on kyse siitä, kehen tai keihin ihminen tuntee seksuaalista ja emotionaalista vetovoimaa. Seksuaalivähemmistöistä puhuttaessa tarkoitetaan niitä ihmisiä, jotka eivät miellä itseään heteroiksi. Useimmiten tällä tarkoitetaan homoseksuaaleja eli henkilöitä, jotka tuntevat emotionaalista ja seksuaalista vetovoimaa oman sukupuolensa edustajiin tai biseksuaaleja eli ihmisiä, jotka kokevat vetovoimaa sekä miehiin että naisiin. Ymmärrys seksuaalisuuden moninaisuudesta on kuitenkin kasvanut, mistä on seurannut myös käsitteistön laajenemista. Esimerkiksi biseksuaalisuuden rinnalla voidaan puhua panseksuaalisuudesta, joka tarkoittaa seksuaalista ja emotionaalista vetovoimaa kaikkia sukupuolia kohtaan. Aseksuaalit taas ovat ihmisiä, jotka eivät tunne seksuaalista vetovoimaa toista ihmistä kohtaan tai eivät halua toteuttaa sitä. Osa aseksuaaleista kokee, että heiltä puuttuu seksuaalisuus täysin. Koska ymmärrys ihmisen seksuaalisuuden moninaisuutta kohtaan on lisääntynyt, käsitteet eivät ole tarkkarajaisia, eivätkä ne anna kokonais kuvaa seksuaalivähemmistöihin kuuluvista ihmisistä. Hlbtqi kirjainyhdistelmää käytetään useissa julkaisuissa viitattaessa sukupuoli- ja

⁷ Kallatsa & Kiiski 2019.

⁸ Ketola 2016, 74.

⁹ Pöyhönen 2015, 53.

seksuaalivähemmistöihin, jossa jokainen kirjain kuvaa erilaisia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä.¹⁰

Vanhuus elämän vaiheena ei ole tarkkarajainen, mutta tutkimuksen ja ikääntyneiden palveluiden arvioimisen näkökulmasta sen määrittely on merkityksellistä. Kokemus vanhuudesta on myös kulttuuriin ja aikaan sidonnainen. Suomessa ikääntyneiksi on virallisesti määritelty 65-vuotiaat, sillä silloin alkaa virallinen eläkeikä. Vanhuutta voidaan määritellä fysiologisen iän perusteella, jolloin 65-74 vuotiaita käsitellään nuorina vanhoina, 75-85 vuotiaita vanhoina vanhoina ja tästä iäkkäämmät ovat vanhimista vanhimmat. Toinen jaottelu voidaan tehdä toimintakyvyn perusteella. Kolmannessa iässä ovat ikääntyneet, jotka pärjäävät itsenäisesti, kun taas neljännessä iästä puhuttaessa puhutaan hauraista ikääntyneistä, jotka tarvitsevat apua kotona asumiseen.¹¹ Vanhuuden elämänvaiheessa korostuu menneisyyden ja tulevan pohdinta, mikä voi nostaa esiin uskonnollisia kysymyksiä ja herättää niihin liittyviä tarpeita. Tutkimukset ovat osoittaneet, että vanhuudessa sillä voi olla vaikutusta psykososiaaliseen hyvinvointiin. Oman elämän rajallisuus, sairaudet ja läheisten kuolema voivat herättää ihmisessä hengellisiä tarpeita.¹² Hengellisyys ja uskonto voivat olla vanhuuden tuomissa muutoksissa toivoa tuovia tekijöitä, mutta tulee kuitenkin huomata, että ikääntyneiden joukko on myös hengellisiltä tarpeiltaan hyvin moninainen.¹³

2.2 Seksuaalivähemmistöt kristinuskossa

Raamatussa on joitakin viittauksia, joiden voidaan katsoa käsittelevän homoseksuaalisuutta.¹⁴ Lisäksi sieltä löytyy kohtia, joita aiheesta käydyssä keskustelussa on käytetty, mutta niiden yhteys juuri homoseksuaalisuuteen on niin epävarma, että niistä ei voida tehdä johtopäätöksiä aiheeseen liittyen.¹⁵ Vaikka yksittäiset Raamatun kohdat eivät vastaa siihen, miten tänä päivänä ymmärrämme homoseksuaalisuuden, avaavat ne osin sitä, miksi aihe on edelleen niin vahvasti mielipiteitä jakava myös kirkon piirissä. Tärkeää on myös huomata, että missään Raamatun kohdassa ei puhuta homoseksuaalisuudesta sinänsä, vaan niissä viitataan homoseksuaaliseen käyttäytymiseen.¹⁶ Kielto miesten välisestä seksistä tulee esiin erityisesti Mooseksen kirjan 3. luvussa, jossa se kytkeytyy muihin sopimattomiin sukupuolisuhteisiin. Teksti ei kuitenkaan ota kantaa sukupuoliseen suuntautumiseen, tunteisiin tai ihmissuhteisiin.

¹⁰ Sateenkaarisanasto, 2020.

¹¹ MacKinlay 13-14, 2017.

¹² Pöyhönen 2015, 21.

¹³ Mc Fadden 1999, 181

¹⁴ 3. Moos. 18:22; 20:13, 1. Moos 19:1–25, Tuom. 19:22–25, Room. 1:26–27, 1.Kor. 6:9, 1. Tim. 1:10.

¹⁵ Kuula 2007, 11-12.

¹⁶ Kuula 2007, 13.

Ongelmalliseksi ilmeisesti nähdään miehen asettuminen naisen asemaan. Kieltoon voidaan nähdä erilaisia syitä, kuten Israelin kansan puhtaussäännöt. Todennäköisesti suurin syy kuitenkin on, että seksuaalisen käyttäytymisen tekee sopimattomaksi se, että siinä mies ei käyttydy miehelle sopivalla tavalla.¹⁷ Luomiskertomuksen opetus ihmisen luomisesta naiseksi ja mieheksi kuuluu kolmannen Mooseksen kirjan kanssa samaan teologiseen kokonaisuuteen. Ensimmäisessä Mooseksen kirjassa nähdään luomisjärjestyksen mukaiseksi, että mies liittyy naiseen. Kolmannen Mooseksen kirjan makaamiskielto voidaan siis perustella luomiskertomuksella. Tämä tulkinta ei ole kuitenkaan ainoa, vaan on myös katsottu, että luomiskertomus ei sano mitään homoseksuaalisuudesta. Kuitenkin on kiistatonta, että Vanhan testamentin viittaukset homoseksuaaliseen käyttäytymiseen antavat ymmärtää miesten välisen seksin olevan kategorisesti kiellettyä.¹⁸

Varhaisten kristittyjen kanta homoseksuaalisuuteen oli kielteinen siinä missä Vanhan testamentinkin maailmassa. Paavalin Roomalaiskirjeessä, Ensimmäisessä Korinttilaiskirjeessä ja Ensimmäisessä Timoteuskirjeessä homoseksuaalisuus torjutaan selvästi. Kuulan mukaan voidaankin siis sanoa, että ainakaan Paavali ja hänen koulukuntansa eivät hyväksyneet homoseksuaalista käyttäytymistä. Homoseksuaalisuutta pidettiin syntinä, joka sulkee ihmisen Jumalan valtakunnan ulkopuolelle. Paavali näki homoseksuaalisuuden luonnon vastaisena, mutta ei selittänyt sitä tarkemmin. Paavali nojaa kirjeissään vahvasti Vanhan testamentin opetukseen.¹⁹

Kirkossa käyty keskustelu seksuaalivähemmistöistä on pääasiassa liitetty Roomalaiskirjeen ensimmäiseen lukuun. Aiheeseen liittyvät Vanhan testamentin kohdat ovat jääneet keskustelussa Paavalin tekstien varjoon. Paavalille kaiken pahan alku on epäjumalanpalvelus, jonka seurauksena ihmiset ovat jääneet himojensa valtaan ja alkaneet harjoittaa mm. homoseksuaalisuutta. Paavali siis näkee epäjumalanpalveluksen olevan edellytys homoseksuaaliselle toiminnalle. Nykykeskustelussa on kuitenkin kiinnostavaa, että kukaan Raamatun tulkintavasta riippumatta ei nosta epäjumalanpalvelusta homoseksuaalisuuden syyksi. Huttunen katsoo, että kaikki tulkitsevat Paavalin sanoja tämän hetken ymmärryksen mukaan päätyen erilaisiin johtopäätöksiin. Huttusen mukaan vaikka usein väitetään, että tulkintalinjat koskien homoseksuaalisuutta riippuvat siitä, millaiseen auktoriteettiasemaan Raamattu asetetaan, niin todellisuudessa kyse on enemminkin erilaisista

¹⁷ Kuula 2007, 16-17.

¹⁸ Kuula 2007, 19-20.

¹⁹ Kuula 2007, 21-22

tulkintatraditioista, kuin Raamatun auktoriteetin kiistämisestä.²⁰ Raamatun viittaukset homoseksuaalisuudesta ovat kuitenkin yksisuuntaisen torjuvia. Vasta viimeisten vuosikymmenien aikana on syntynyt raamatuntulkintalinja, jossa homoseksuaalisuus nähdään hyväksyttävänä. Ei voida kuitenkaan sanoa suoraan, onko Raamatun käsitys homoseksuaalisuudesta sama kuin meidän aikamme ihmisillä.²¹

Queer-teologia on pyrkinyt käsittelemään sukupuolta ja seksuaalisuutta kristinuskon kontekstissa ja näin haastanut perinteisempiä Raamatun tulkintatapoja. Queer-teologian määritelmä on haastavaa, sillä se pyrkii välttämään kaikenlaista lokerointia. Sen taustalla on Latinalaisesta Amerikasta lähtöisin oleva vapautuksenteologia ja feministiteologia, joiden tarkoituksena on ollut haastaa vallitsevia valtanäkemyksiä ja etsiä vastausta siihen, mikä kristinuskossa lopulta on keskeistä. Taustalla vaikuttaa myös sekulaari queer-teoria, joka kyseenalaistaa hetero-/cisnormatiivisen ajattelun ja tutkii sukupuollittuneita sosiaalisia rakenteita kriittisesti. Queer-teologiassa kyseenalaistetaan sukupuolen ja seksuaalisuuden keskeinen asema kristinuskon kontekstissa. Kun sukupuoli ja seksuaalisuus ovat sosiaalisesti rakennettuja, ei niiden merkitystä ihmisen pelastumisen kannalta nähdä keskeisinä. Queer-teologialle on syntynyt tarve, kun on huomattu, että aiemmat liberaalitkin Raamatun tulkintatavat ovat sivuuttaneet jotain keskeistä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta. Muita kontekstuaalisia teologioita se kritisoi siitä, että niillä on identiteetin pysyvyyttä vahvistava vaikutus, ja siten ne pitävät yllä vääristyneistä valtarakenteita. Queer-teologian tavoitteena ei ole nähdä ihmistä Jumalan kuvana tietynlaisena vaan tuoda sitä esiin, että teologialla ei voida saavuttaa kokonaista kuvaa Jumalasta, eikä sitä kautta myöskään ihmisestä.²²

On hyvä kuitenkin huomata, että tämä luku antaa vain rajatun kuvan siitä, miten kysymystä homoseksuaalisuudesta kristinuskon historiassa ja tänä päivänä katsotaan kristinuskon piirissä. Erilaisia tulkintalinjoja lähestyä teologisesti homoseksuaalisuutta on useita. Kristityt ovat päätyneet tulkitsemaan Raamattua homoseksuaalisuudenkin osalta erilaisissa konteksteissa hyvin erilaisin tavoin. Raamatun antama kuva voi auttaa kuitenkin ymmärtämään, miksi aihe on edelleen niin poleeminen kirkossa.

2.3 Seksuaalivähemmistöt kirkossa ja yhteiskunnassa

Yhteiskunnassa ja kirkossa seksuaalivähemmistöihin kuuluvien asema on ollut muutoksessa 70-luvulta lähtien. Vuonna 1971 homoseksuaalisuus poistettiin rikoslaista ja vuonna 1981

²⁰ Huttunen 2012, 284-290.

²¹ Kuula 2007, 20.

²² Järviö 2012, 7-12.

sairausluokituksesta. Kuitenkin lakiin jäi kehotuskielto, jonka ajatuksena oli estää homoseksuaalisiin tekoihin toisen ohjaaminen, mikä kumottiin vuonna 1999. Vuonna 1974 perustettiin Seksuaalinen tasavertaisuus ry (SETA). Kansainvälisellä tasolla 1980-luvulla alkanut AIDS-kriisi liitettiin aluksi voimakkaasti homoseksuaaleihin miehiin. 2000-luvulla lakiin on kirjattu erinäisiä muutoksia seksuaalivähemmistöjen syrjinnän estämiseksi.²³ Vuonna 1984 julkaistussa piispojen puheenvuorossa miehen ja naisen erotettiin homoseksuaalinen käyttäytyminen ja taipumus, vaikka homoseksuaalisuus nähtiin luonnonvastaisena, todettiin siinä, että homoseksuaalit voivat toimia kirkossa täysivaltaisesti, mikäli eivät opeta vastoin kirkon linjaa tai toteuta omaa taipumustaan ja homoseksuaaleilla on sama ihmisarvo kuin muillakin.²⁴

Vuonna 1999 toimintansa aloitti kirkon sisällä toimiva Yhteys-liike, jonka tavoitteena oli lisätä myönteistä suhtautumista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin. Sen perusti kuusi teologia. Liikkeen tavoitteena oli koota yhteen kristittyjä, joilla oli tavoitteena taata seksuaalivähemmistöille muiden kanssa samat oikeudet kirkon sisällä sekä herättää keskustelua ja toimia seksuaalivähemmistöille keskusteluapuna. Yhteys-liikkeen synnyn aikana yhteiskunnassa käytiin keskustelua samaa sukupuolta olevien parien mahdollisuudesta virallistaa parisuhteensa. Yhteys-liike toimii kirkon sisällä ja pyrkii vaikuttamaan sieltä käsin seksuaalivähemmistöjen asemaan kirkossa. Alun perin se oli lähtökohtaisesti heteroseksuaalien muodostama solidaarisuusliike, jonka toimintaa olivat perustamassa kirkollisesti aktiiviset toimijat. Nykyään Yhteysliike on ekumeeninen.²⁵

Laki rekisteröidystä parisuhteesta astui voimaan maaliskuussa 2002. Lain valmistelu herätti keskustelua myös kirkon piirissä. Lakia vastustavat toimijat kirkossa näkivät lain uhkaavan avioliittoa, kun taas lakia puolustavat näkivät sen olevan oma erillinen instituutio.²⁶ Laissa rekisteröidystä parisuhteesta jäi kuitenkin pois mahdollisuus yhteiseen adoptioon ja yhteiseen sukunimeen, mitä perusteltiin sillä, että näin tehdään ero avioliiton ja samaa sukupuolta olevien parien liittojen välille.²⁷ Helmikuussa 2011 piipainkokous julkaisi pastoraalisen toimintaohjeen koskien rukousta parisuhteen rekisteröineiden kanssa ja heidän puolestaan. Taustana oli edellisenä vuonna valmistunut kirkollinen selvitys, jossa todetaan, että kirkon kanta avioliittoon ei muutu, eikä rukoushetki rinnastu avioliiton siunaamiseen.²⁸

²³ Sateenkaari historia Suomessa s.a.

²⁴ Kasvamaan Yhdessä, 1984.

²⁵ Ruokamo 2015, 16-22, 42.

²⁶ Suonio 2008.

²⁷ Järves 2020, 35-37.

²⁸ Pastoraalinen ohje parisuhde rukouksesta, 2011.

Uusi avioliittolaki astui voimaan 2017, mikä mahdollistaa myös samaa sukupuolta oleville pareille avioliiton. Käytännössä muutos mahdollisti samaa sukupuolta olevien parien adoption ja yhteisen sukunimen. Laki sai alkunsa vuonna 2013 kerätystä kansalaisaloitteesta, jonka allekirjoitti lähes 167 tuhatta kansalaista. Avioliittolain muutos lähtökohtaisesti mahdollisti uskonnollisia yhdyskuntia pysymään perinteisessä avioliittokäsityksessä, mutta siitä käynnistyi keskustelu myös kirkossa.²⁹ Osa papistosta alkoi vihkiä heti samaa sukupuolta olevia pareja. Osa vihkineistä sai rangaistukseksi varoituksen tai huomautuksen. Keskustelu avioliittolaista jatkuu edelleen kirkossa. Kirkolliskokous sai elokuussa 2020 käsittelyyn piispainkokouksen mietinnön aiheesta. Helsingin hiippakunnan piispa ilmoitti, että hänen hiippakuntansa alueella voidaan vihkiä myös samaa sukupuolta olevia pareja. Piispat eivät kuitenkaan kyenneet muodostamaan aiheesta yhteistä kantaa, sillä osa piispoista olisi halunnut laajentaa avioliiton koskemaan kaikkia aviopareja, kun taas osa piispoista pysyi perinteisen avioliitonäkemyksen takana.³⁰ Suhtautuminen samaa sukupuolta olevien parien avioliittoon jakautuu kirkon piirissä laajasti. Vaikka näkemys jakamattomasta ihmisarvosta on yhteinen, osa katsoo, että samaa sukupuolta olevien suhteet eivät sovellu kristilliseen ihmiskäsitykseen. Toiset taas katsovat, että samaa sukupuolta olevilla pareilla pitäisi olla mahdollisuus kirkolliseen avioliittoon. Kaikki eivät kuitenkaan koe asiaa merkitykselliseksi.³¹

Viime vuosina seksuaalivähemmistöjen asemasta kirkossa ja yhteiskunnassa käyty keskustelu on ollut vahvasti polarisoitunutta. Tästä kertoo esimerkiksi Kristillisdemokraattien Päivi Räsäsen lausunnot homoseksuaalisuudesta ja niiden herättämä keskustelu, sekä lausuntojen päätyminen esitutkintaan.³² Yksi kirkollisen keskustelun merkittävimpiä tapahtumia oli Ylen Homo-ilta, jonka seurauksena kirkosta erosi vajaassa kolmessa viikossa 40 000 jäsentä. Verkossa käyty keskustelu oli ennätyksellisen laajaa, ja se jakoi vahvasti mielipiteitä. Käyty keskustelu osoitti myös sosiaalisen median merkityksen, mikä uudella tavalla pystyy haastamaan perinteisiä institutionaalisia auktoriteetteja.³³

²⁹ Järviö, 2017.

³⁰ Piispainkokouksen vastaus kirkolliskokouksen pyyntöön, 2020.

³¹ Mäkinen, Komulainen 2016, 2-3.

³² Päivi Räsäsen puheet esitutkintaan, 2020.

³³ Haastettu kirkko 2012, 268.

3. Teoreettinen viitekehys ja keskeinen käsitteistö

3.1 *Identiteetti ja intersektionaalisuus*

Ihmisen sukupuoli ja seksuaalisuus ovat keskeisiä osia ihmisen identiteettiä. Niitä on pitkään käsitelty tutkimuksessa erillisinä teemoina, vaikka niiden voidaan nähdä kietoutuneen yhteen ja vaikuttavan meidän kaikissa suhteissamme. Homoseksuaalisuus on pitkään ollut kulttuurissamme jotain, jossa ihminen ei täytä niitä normeja mitä hänen edustamalleen sukupuolelle on asetettu. Seksuaalisuus ja sukupuoli eivät ole ainoastaan osa ihmisen omaa identiteettiä, vaan ne vaikuttavat myös sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja ihmissuhteisiin.³⁴

Ihmisen identiteetti ei rajaudu eletyssä elämässä vain yhteen muottiin. Elämme itseämme todeksi eri konteksteissa erilaisista identiteeteistämme käsin. Intersektionaalisuuden käsite antaa välineitä ja metodeja ihmisen identiteettien risteämäkohtien ja moninaisuuden tutkimiseen. Intersektionaalisuuden teoria nousi esiin 1980 luvun lopulla. Teorian taustalla on feministi Kimberlé Williams Crenshaw. Hänen pyrkimyksenänsä oli tehdä näkyväksi afroamerikkalaisten naisten kokemaa syrjintää, jonka taustalla olivat etnisyys, sukupuoli ja yhteiskuntaluokka. Intersektionaalisuuden tutkimus toi esiin sen, miten ihmisen ominaisuuksien keskinäinen riippuvuus voi ajaa ihmisen erityisen epätasa-arvoiseen asemaan. Tämän vaikutukset taas näkyvät monin eri tavoin ihmisen elämässä niin sosiaalisesti, poliittisesti kuin taloudellisestikin. Mikäli tasa-arvoa etsitään ainoastaan yhden ulottuvuuden kautta, se jää toteutumatta, sillä ihmisen muut ulottuvuudet jäävät näkymättömiksi.³⁵

Tässä tutkielmassa keskeistä onkin se, että niin ihmisen uskonnollinen identiteetti kuin seksuaali-identiteetti tulee huomioiduksi. Näistä syistä myös seksuaalivähemmistöihin kuuluvia kristittyjä käsitteleviä teemoja on mielekästä lähestyä intersektionaalisuuden käsitteen kautta. Homoseksuaalit ovat olleet historian aikana marginaalissa, niin yhteiskunnassa kuin uskonnollisissa yhteisöissäkin. Uskonnon ja homoseksuaalisuuden yhdistelmä on ollut pitkään ristiriitainen, mikä on toiseuttanut seksuaalivähemmistöihin kuuluvia kristittyjä. Yksi sekularistinen näkökulma on, että uskonto edustaa traditionalismia, autoritäärisyyttä ja intentionaalisuutta, mikä pyrkii rajoittamaan ihmisen seksuaalisuutta. Tästä näkökulmasta uskontojen suhde sukupuolen ja seksuaalisuuden monimuotoisuuteen näyttäytyy jännitteisenä. Sekularismi taas on nähty yksilöitä kahleista vapauttavana muutoksena. Näkökulma on kuitenkin rajoittunut eikä vastaa arjen todellisuutta. Ajatus

³⁴ Yip & Nynäs 2012, 6.

³⁵ Cruells Lopez & Ruiz Garcia 2014, 5-6.

uskonnosta ihmisen seksuaali-identiteettiä kategorisesti rajaavana asiana ei anna tilaa niille käytännöille, joilla uskonnot ovat pyrkineet rakentamaan toimintaansa inklusiivisempaan suuntaan. Tämä muodostaa haasteen myös yksilöiden tasolla. Jos katsomme ihmisyyttä yksittäisten pysyvien identiteettien sijaan erilaisten hitaasti muovautuvien identiteettien risteäminä, voimme tavoittaa paremmin jotain ihmisten arjen todellisuudesta.³⁶

Intersektionaalinen lähestymistapa ihmisen identiteettiin on herättänyt keskustelua myös kirkon piirissä. Kirkko ja kaupunki -lehti uutisoi elokuussa: *Kirkko ei kaipaa intersektionaalista feminismiä*. – Onko näin elokuussa 2020.³⁷ Riippumatta nyt käydystä keskustelusta kirkon työssä on pitkään näkynyt intersektionaalinen ulottuvuus, kun tarkastellaan esimerkiksi kirkon kuurojen työtä ja nais- sekä ulkomaalaistyötä. Moniin kirkon työmuotoihin on jo itsessään rakentunut ihmisten erilaisten identiteettien risteämien huomioiminen ja syvä ymmärrys ihmisten tarpeista. Yhtenä osoituksena tästä voidaan pitää esimerkiksi kirkon saavutettavuusstrategiaa. Viime vuonna keskusteluun nousi kirkon yhteistyö Pride-kulkueen kanssa Helsingissä³⁸, jonka voi nähdä kirkon haluna asettua seksuaalivähemmistöihin kuuluvien kristittyjen tueksi.

3.2 Ihmisen uskonnollinen aktiivisuus

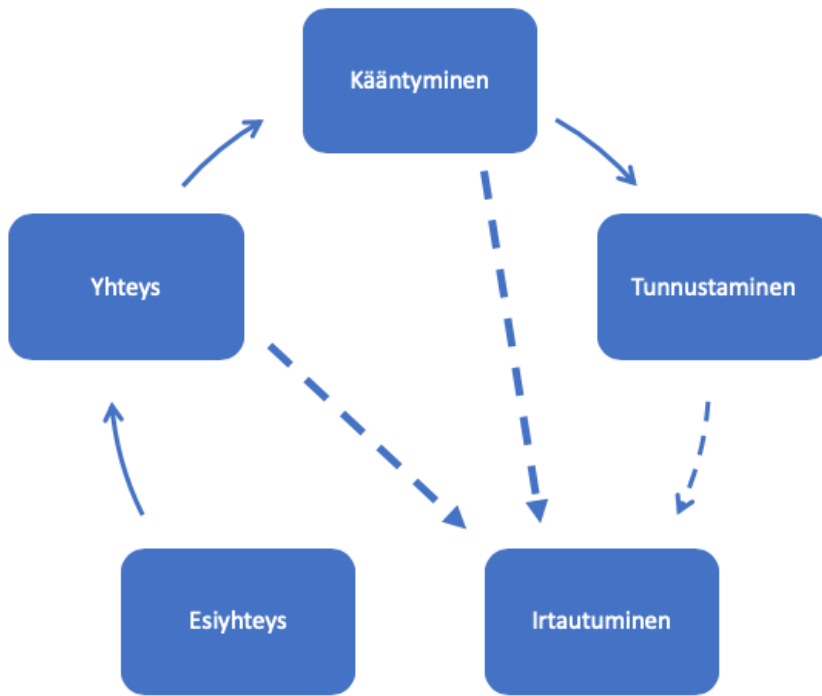
Eri tutkijat ovat lähestyneet eri tavoin ihmisen uskonnollista kääntymistä. Tässä tutkielmassa olen lähestynyt ihmisen uskonnollista aktiivisuutta Henri Gooren *uskonnollisen kääntymisen polun* viisiosaisen typologian kautta, jossa hän katsoo ihmisen koko elämänsä historiaa ja siinä olevia vahvemman ja heikomman uskonnollisen osallisuuden aikoja. Uskonnollisuuden aktiivisuuden typologia antaa laajemman kuvan ihmisen aktiivisuudesta uskonnollisissa yhteisöissä kuin pelkät liittymisen ja irtautumisen teoriat. Uskonnollisen aktiivisuuden typologiassa kuvataan uskonnollista aktiivisuutta viiden eri tason avulla: esiyhteys (*preaffiliation*), yhteys/kuuluminen (*affiliation*), kääntyminen/uskoontulo (*conversion*), tunnustaminen (*confession*) ja irtautuminen (*disaffiliation*). Uskonnollisen kääntymisen polku ei noudata mitään kronologista järjestystä, vaan muutos siinä tapahtuu ihmisen elämänkaaren aikana eri suuntiin.³⁹

³⁶ Yip & Nynäs 2012, 8-9.

³⁷ ”Kirkko ei kaipaa intersektionaalista feminismiä” – Onko näin?, 2020.

³⁸ Suomen evankelis-luterilainen kirkko Helsinki Priden tukijaksi, 2019.

³⁹ Gooren 2010, 49.

Kuva1: Mukaelma Gooren kääntymisen viisiosaisesta typologiasta

Esiyhteyden vaiheena Gooren kuvaa tilaa, jossa ihminen omasta maailmankuvastaan käsin avoimin mielin ottaa ensimmäistä kontaktiaan uskonnolliseen yhteisöön. Tässä vaiheessa ihminen on mahdollisesti vierailija uskonnollisessa yhteisössä ja potentiaalinen jäsen.⁴⁰ Usein esiyhteyden vaihetta edeltää tyytymättömyys omaan sen hetkiseen uskonnolliseen yhteisöön. Tyypillisesti halu muutokseen tapahtuu saman uskonnon sisällä esimerkiksi luterilaisuudesta helluntailaisuuteen, mutta se voi myös tapahtua täysin toiseen uskontokuntaan kuten luterilaisuudesta muslimiksi.⁴¹ Esiyhteyttä voi kuvata myös tila, jossa ihminen kiinnostuu esimerkiksi luterilaisen kirkon tekemästä diakoniatyöstä, ja koska kirkko tekee hyvää, ihminen haluaa tutustua kirkon toimintaan paremmin. Goorenin havainnoissa esiyhteyden vaiheessa olevien ihmisten syyt lähestyä uutta uskonnollista yhdyskuntaa olivat hyvin moninaiset.⁴² Yhteyden/kuulumisen vaiheessa ihminen liittyy uskonnollisen liikkeen viralliseksi jäseneksi, mikä voi tarkoittaa esimerkiksi kasteelle hakeutumista. Tämä vaihe kuvaa virallista kuulumista, mutta uskonto ei vielä tässä vaiheessa määrittele keskeisesti ihmisen identiteettiä.⁴³ Kääntyminen tai uskoontulo on radikaali muutos ihmisen

⁴⁰ Gooren 2010, 48.

⁴¹ Gooren 2010, 49.

⁴² Gooren 2010, 136.

⁴³ Gooren 2010, 50-51.

uskonnollisuudessa. Ihminen ottaa uskonnon osaksi identiteettiään. Usein uskonnollisten liikkeiden johtajat luovat narratiivia, jossa kuulumisen tai liittymisen vaihetta seuraisi automattisesti kääntymisen vaihe. Kuitenkin on mahdollista, että ihminen ei uskonnollisessa aktiivisuudessaan koskaan syvene uskossaan tälle tasolle.⁴⁴ Tunnustamisen vaihe on syvän tason uskonnollista sitoutumista, ja sitä voi seurata vastuutehtäviin tai kirkon virkaan tai lähetystyöhön hakeutuminen. Irtautuminen on usein eroamista uskonnollisesta ryhmästä, mutta sillä voidaan myös kuvata ihmisen irtautumista osallistumisen tasolla. Irtautumista voi seurata uusi yhteys johonkin toiseen kirkkokuntaan (esimerkiksi luterilaisuudesta helluntailaisuuteen) tai johonkin täysin muuhun uskonnolliseen traditioon (esimerkiksi kristinuskosta hindulaisuuteen).⁴⁵

Uskonnolliseen aktiivisuuteen vaikuttavat tekijät Gooren jakaa viiteen pääluokkaan; 1) sosiaalisiin tekijöihin 2) institutionaalisiin tekijöihin 3) kulttuuripoliittisiin tekijöihin, 4) yksilöllisiin tekijöihin ja 5) kontingentteihin tekijöihin⁴⁶

Kuva1: Oma tiivistelmäni Goorenin uskonnolliseen aktiivisuuteen vaikuttavista tekijöistä

⁴⁴ Gooren 2010, 59-51.

⁴⁵ Gooren 2010, 50-51.

⁴⁶ Gooren 2010, 52.

Sosiaalisilla tekijöillä Gooren viittaa suvun, perheen ja ystävien merkityksellä uskonnolliseen aktiivisuuteen sekä heidän mahdolliseen liittymiseensä tai irtautumiseensa uskonnollisista yhteisöistä. Näiden lisäksi Gooren puhuu myös sosialisatiosta ja roolien oppimisesta uskonnollisen yhteisön sisällä. Yksinkertainen esimerkki tästä on esimerkiksi vastuutehtäviin hakeutuminen muiden perässä. Usein tilanteissa, joissa ihminen uudelleen liittyy lapsuuden kirkkoon, vaikuttimena toimii juuri sosiaaliset tekijät.⁴⁷ Hyvä esimerkki sosiaalisista tekijöistä on suomalainen rippikoulu, jossa muiden nuorten osallistuminen voi vahvistaa omaa osallistumispäätöstä.

Uskonnolliseen aktiivisuuteen vaikuttavia institutionaalisia tekijöitä ovat uskonnollisten yhteisöjen rakenteet ja linjaukset. Esimerkiksi tyytymättömyys omaan uskonnolliseen yhteisöön voidaan nähdä tällaisena. Myös uskonnon opit, rituaalit, käytännöt tai säännöt Gooren katsoo institutionaalisiksi tekijöiksi. Ylipäätään uskontojen tapa olla osana yhteiskuntaa, kuten kirkon johtajien kannanotot tai evankelioimistyö vaikuttavat ihmisten suhteeseen uskonnolliseen yhteisöön. Gooren nostaa tässä esiin myös erilaisten uskontojen läsnäolon yhteiskunnassa eli uskontojen markkinat. Kulttuurispoliittiset tekijät kuvaavat yhteiskunnan, yhteisön tai jonkin tietyn ryhmän ja uskonnollisen liikkeen välisiä jännitteitä ja suhteita, jotka vaikuttavat myös yksilötasolla uskonnolliseen aktiivisuuteen.⁴⁸ Tällaisina tekijöistä Suomesta voi esimerkiksi ottaa kritiikin, joka heräsi, kun kirkko otti aktiivisen roolin vuoden 2015 pakolaiskriisissä tai kirkon kielteisen suhtautumisen samaa sukupuolta olevien pariin vihkimiseen siinä vaiheessa, kun se muuten yhteiskunnassa oli mahdollista.

Yksilölliset tekijät ovat ihmisen omaan maailmankuvaan liittyviä asioita. Myös merkityksellisyyden kokemukset vaikuttavat, samoin kysymys siitä, pystyykö uskonnollinen yhteisö tarjoamaan näihin kysymyksiin vastauksia. Yksilöllisiä tekijöitä ovat muutokset omassa elämäntilanteessa, hengellisyyden kaipuu ja erilaiset yksilölliset ominaisuudet.

Kontingentit tekijät liittyvät elämän käännekohtiin ja kriiseihin. Goorenin havainnon mukaan kontingentit tekijät liittyivät kääntymisen polun viisiosaisessa typologiassa usein esiyhteyden vaiheeseen. Kriisit saattavat olla isoja koko elämää horjuttavia asioita, kuten vakava sairastuminen tai väkivaltainen parisuhde, mutta myös sisäisiä kriisejä, joissa ihminen pohtii esimerkiksi työpaikkaa vaihtaessaan uutta suuntaa elämälle. Silloin kun nämä tekijät johtavat irtautumiseen uskonnollisesta yhteisöstä, ihminen kokee tyytymättömyyttä silloista uskonnollista yhteisöä kohtaan, eli oma yhteisö ei kykene tuomaan vastausta itselle merkittävään elämän käänteeseen. Kontingentit tekijät voivat olla myös positiivisia muutoksia

⁴⁷ Gooren 2010, 52.

⁴⁸ Gooren 20, 51.

elämässä esimerkiksi työpaikan saaminen uskonnollisesta yhteisöstä, joka taas vahvistaa suhdetta kyseiseen uskonnolliseen yhteisöön.⁴⁹

Oman tutkielmani kannalta keskeisiä ovat juuri nämä uskonnolliseen aktiivisuuteen vaikuttavat tekijät eli se, millaiset tekijät ovat vaikuttaneet haastateltavien suhteeseen omaan seurakuntaan, kirkkoon tai muuhun kristilliseen yhteisöön. Näiden vaikuttavien tekijöiden rinnalla Gooren näkee uskonnolliseen aktiivisuuteen vaikuttavan myös elämänkaaren vaiheen. Tässä Gooren jakaa ihmisen elämänkaaren lapsuuteen, nuoruuteen, avioliittoon, keski-ikään ja vanhuuteen. Nämä muuttujat kuvaavat toisaalta ikää, mutta myös elämänkaaren vaihetta. Esimerkiksi teini-ikäinen pari, jolla on lapsia, elää avioliiton aikaa.⁵⁰

On selvä, että uskonnollisen kääntymisen polku noudattaa hyvin erilaisia vaihteita ja reittejä. Goorenin havainto on, että lapsuuden kodin uskonnollisuus yleensä indikoi myös vahvaa kirkkosuhdetta aikuisuudessa. Useimmat Goorenin havaintojen mukaan palaavat lapsuuden kodin uskonnon vaikutuksen piiriin. Kuitenkin ne, joilla oli vaikeita kokemuksia omasta lapsuuden kodin uskonnollisuudesta, päätyivät useimmiten kristillisten liikkeiden ulkopuolelle ja mahdollisesti ateistiseen maailmankuvaan. Erityisesti ne, joiden kodeissa suhde kristillisiin yhteisöihin oli ollut heikko, päätyivät todennäköisimmin uskonnollisiksi etsijöiksi ”uskontojen markkinoille” tutustuen erilaisiin uskonnollisiin perinteisiin.⁵¹

Gooren uskonnollisen kääntymisen polku on dynaaminen, eikä se välttämättä kuvaa parhaalla tavalla suomalaista kristillisyyttä. Grace Davie on lähestynyt tutkimuksessaan pohjoismaisen uskonnollisuuden erityispiirteitä. *Vicarious religion* (sijaisuskonnollisuus) termillä hän viittaa pohjoismaiseen uskonnollisuuteen, jossa pieni vähemmistö harjoittaa uskontoa suuren enemmistön puolesta ja enemmistö on valmis antamaan tälle tukensa esimerkiksi maksamalla kirkollisveroa. Kirkon rooli enemmistöllä korostuu erityisesti ilon ja surun hetkillä sekä osallistumisena kirkollisiin toimituksiin. Kuitenkaan tämä tila ei ole pysyvä, sillä kirkosta eroaminen juuri pohjoismaissa on kasvanut.⁵² Mielestäni sijaisuskonnollisuuden näkökulma on kuitenkin tärkeä katsottaessa ihmisen uskonnollista aktiivisuutta, koska etäinen kirkkosuhde osallistumisen tasolla on osa pohjoismaista kulttuuria, ja se auttaa ymmärtämään paremmin tutkimuksen kontekstia.

⁴⁹ Gooren 2010, 128.

⁵⁰ Gooren 2010, 51.

⁵¹ Gooren 2010, 113.

⁵² Davie 2015, 116.

3.3 Aiempi tutkimus

Kristinuskon ja kirkon suhteesta seksuaalivähemmistöihin on julkaistu viime vuosina useita tutkimuksia⁵³ ja aihetta on käsitelty myös populaaritieteellisessä tutkimuksessa⁵⁴. Aiheesta on käyty keskustelua myös kirkkojen sisällä ja ekumeenisessa keskustelussa⁵⁵. Tutkimuksessa on kuulunut ennen kaikkea teologien ja kirkon päättäjien ääni, mutta esimerkiksi uudemmissa maisterin tutkielmissa myös seksuaalivähemmistöjen kerronnalle on annettu enemmän tilaa⁵⁶. Kuitenkaan seksuaalivähemmistöihin kuuluvia ikääntyneitä käsittelevää tutkimusta ei ole juuri tehty kansainväliselläkään tasolla. Tutkimukset ovat lähinnä sosiologian, psykologian ja geriatrian puolelta, mutta teologista tutkimusta aiheesta ei juuri ole. Ikääntymiseen, seksuaalivähemmistöihin ja uskontoon liittyvää tutkimusta Suomessa ei ole aiemmin tehty. Syy tähän voi kuitenkin olla se, että ikääntyneiden seksuaalisuutta on ylipäänsä tutkittu vähän.

Seksuaalivähemmistöihin kuuluvien vanhusten kohtaamista hoitotyön näkökulmasta on tutkinut Saini Valtonen pro gradu -tutkielmassaan. Tutkielmassa oli haastateltu hoitotyön ammattilaisia. Valtosen keskeinen havainto oli, että ihmisen seksuaalista suuntautumista ei kyetä huomioimaan hoitotyössä, joka johtuu osin siitä, että ihmisten seksuaalisuutta ei pystytä huomioimaan edes heterovanhusten osalta, ja kiireisen työn painopiste on muualla. Hoitotyötä tekevien valmiudet kohdata seksuaalivähemmistöjä ja huomioida heidän identiteettiään olivat heikot, mutta hoitajat korostivat kaikkien saavan samanlaista hoitoa.⁵⁷ Kirkon piirissä tutkimusta on tehty pappien suhtautumisesta samaa sukupuolta olevien avioliittoon. Tässä tutkimuksessa kuitenkin keskeisenä ei ole kohdattava seurakuntalainen, vaan pappien asenteet. Papeista enemmistö suhtautui tutkimuksessa avoimesti samaa sukupuolta olevien parisuhteeseen, ja suuri osa katsoi homoseksuaalisuuden olevan luonnollinen seksuaalinen suuntautuminen.⁵⁸ Työntekijöiden asenteet ovat kuitenkin keskeinen näkökulma, kun ajatellaan ihmisten osallistumista seurakunnan toimintaan.

Ikääntyneiden hiv-positiivisten homomiesten hengellisyysden tarpeita käsittelevässä tutkimuksessa esitetään, että hengellisyys tukee psyykkistä ja fyysistä hyvinvointia vanhuudessa. Moni hiv-positiivinen on kuitenkin jäänyt oman uskonnollisen kodin ulkopuolelle sairauteen tai homoseksuaalisuuteen liittyvän stigman vuoksi. Tutkimus osoittaa,

⁵³ Siltala, 2014. Gross, 2013.

⁵⁴ Tuovinen & al. 2011.

⁵⁵ Järviö, 2012. Saarelma, 2009.

⁵⁶ Hietava, 2019.

⁵⁷ Valtonen 2014.

⁵⁸ Kallatsa & Kiiski 2019.

että moni hiv-positiivinen homomies suuntautuu uudelleen uskonnollisuudessaan sairauden seurauksena. Ne hiv-positiiviset, jotka ovat löytäneet uuden hengellisen yhteisön, ovat kokeneet tämän vaikuttavan positiivisesti omaan hyvinvointiin.⁵⁹

Ikääntyneiden homoseksuaalien naisten elämänkaarta ja yhteiskunnassa heidän kohtaamiaan haasteita on omassa tutkimuksessaan käsitellyt Helene Waite. Hän tuo esiin sen, että ikääntyneet homoseksuaalit naiset ovat yhteiskunnassa näkymätön joukko, jonka tarpeiden tunnistaminen olisi tärkeää erityisesti hoitotyön kannalta.⁶⁰ Puolassa seksuaalivähemmistöihin kuuluvien uskonnollisten katolisten parissa tehty tutkimus käsitteli sitä, miten seksuaalivähemmistöihin kuuluvat kristityt onnistuivat tasapainoilemaan kahden eri identiteetin välillä maassa, jossa valitsee vielä muuta Eurooppaa vahvemmin yhtenäiskulttuuri. Tutkimus osoittaa, että kahden erilaisen identiteetin yhteensovittaminen tuo haasteita ihmisen mielenterveydelle ja vähentää osallisuutta yhteiskunnassa ja kirkossa.⁶¹

Suomalaista tutkimusta seksuaalivähemmistöistä kirkossa on tehty vain vähän. Hellqvist ja Vähäkangas (2016) ovat tutkineet rekisteröidyn parisuhteen tunnustamista kirkossa parien näkökulmasta. Tutkimukseen oli haastateltu kymmentä parisuhteen puolesta rukousta pyytänyttä. Haastateltavat olivat kokeneet saaneensa parisuhteelleen hyväksynnän lähiyhteisöltään, mutta eivät Suomen evankelis-luterilaiselta kirkolta, vaikka sitä juuri olisivat kaivanneet.⁶² Uskontoa ja seksuaalivähemmistöjä käsittelevää tutkimusta, joka ei täytä kaikkia tieteellisiä kriteerejä, on myös jonkin veran. Häpeää, seksuaalisuuden ja uskonnollisuuden välistä vuorovaikutusta on tutkittu myös. Väitöskirjassaan Teemu Raittila paneutuu tähän teemaan. Tutkimus käsittelee osin homoseksuaalisuutta, sillä homoseksuaalisuus on aiemmin kristinuskossa liitetty syntisyyteen. Sillä mitä kulttuurissa katsotaan normaaliksi seksuaalisuudeksi, voi olla vaikutusta ihmisen jumalasuhteeseen.

4. Tutkimustehtävä ja tutkimuksen toteuttaminen

4.1. Tutkimustehtävä, tutkimuksen aineisto ja sen keruu

Tutkimukseni tehtävänä on selvittää, millainen merkitys kristillisillä yhteisöillä on ollut seksuaalivähemmistöihin kuuluvien yli 65-vuotiaille elämänkaareissa. Käsittelen tutkittavaa ilmiötä ihmisen henkilökohtaisella ja yhteisöllisellä tasolla. Vaikka ihmisen oma

⁵⁹ Brennan 2008, 58-59.

⁶⁰ Waite 2015.

⁶¹ Pietkiewicz, Kolodziejczyk-Skrzypek, 1573-1585. 2007.

⁶² Hellqvist, Vähäkangas, 2018.

hengellisyys ei suoraan kuvaa uskonnollisten yhteisöjen merkitystä yksilölle, uskonnollisten yhteisöjen opit, toiminta, johtajat, rituaalit ja päätökset ovat vaikuttaneet ihmisen suhteeseen kristillisiin yhteisöihin. Tutkimustehtävässä puhun kristillisistä yhteisöistä. Tutkimuksessani korostuu haastateltavan oma kotiseurakunta, jossa hän on elämänsä aikana toiminut ja ollut jäsenenä. Käsittelen yhteisöä myös kokonaiskirkollisesta näkökulmasta, jossa painottuu Suomen evankelis-luterilaisen kirkon⁶³ rooli suomalaisessa yhteiskunnassa ja haastateltavien elämänsäkaressa. Kolmas ulottuvuus yhteisöihin on kaikkien kristittyjen universaali yhteisö ja haastateltavien suhde kristinuskoon laajemmin. Neljällä haastateltavista oli kokemuksia vain Suomen luterilaisesta kirkosta ja neljällä myös muista kirkkokunnista. Tutkimustehtävääni liittyy keskeisesti myös yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset ja päätöksenteko erityisesti silloin, kun kirkon ja yhteiskunnan linjaukset suhteessa seksuaalivähemmistöihin ovat olleet ristiriidassa. Käsittelen aineistoani siis yksilönkokemuksesta käsin suhteessa yksilöön, yhteisöön, yhteiskuntaan ja kristillisiin yhteisöihin.

Tutkimuksen aineisto muodostuu kahdeksan (N=8) seksuaalivähemmistöihin kuuluvan yli 65-vuotiaan elämäntapa-haastattelusta, jotka toteutin joulukuussa 2019 sekä tammi-/helmikuussa 2020. Tutkimuksen haastattelupyynnön välitin Kirkko ja Kaupunki -lehteen, Setan senioriryhmään ja Sateenkaari-Suomi -facebook -ryhmään. Näiden lisäksi jaoin haastattelupyyntöä omien verkostojeni kautta. Yhden haastateltavan tavoitin toisen informantin kautta. Haastateltavien valintaa rajasi tutkimuskysymykseni. Kaksi viimeistä haastatteluun tarjoutunutta, jouduin rajaamaan pois tutkimuksesta aineiston koon ja aikataulun vuoksi. Haastatteluihin osallistui viisi miestä ja kolme naista. Haastateltavien yksityisyyden suojelemiseksi en tuo esiin tutkielmaan osallistuneiden iäkiä.

Elämäntapa-haastatteluissa haastateltavat tuottavat tutkittavasta ilmiöstä yleisempää tietoa eikä niinkään vastauksia yksittäisiin kysymyksiin. Tutkimuksen avulla tuodaan tietoa yhteiskunnassa muuten marginaaliin jäävistä asioista, ja tätä kautta se lisää ymmärrystä kyseisestä ilmiöstä. Haastatteluissa astuin tavallaan sisään toisen ihmisen elämään.⁶⁴ Vanhojen ihmisten haastatteluissa tulee huomioida erilaisia asioita(,) kuin muiden ikäryhmien, sillä haastateltavien joukko voi olla hyvin heterogeeninen, ja heidän toimintakyvyssään saattaa olla suuria eroja. Lisäksi ikäerot haastateltavien kesken olivat verraten suuria. Tutkijana minun tuli tunnistaa oma ikäero haastateltavaan, sillä iäkäs ihminen

⁶³ Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta puhutessa käytän jatkossa kirkko-sanaa, muihin rinnalla puhun kristillisistä yhteisöistä, joka pitää sisällään myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon.

⁶⁴ Estola 2017, 166-169.

saattaa antaa erilaisia merkityksiä kertomilleen asioille kuin nuori.⁶⁵ Omassa tutkielmassani kaikki haastateltavat olivat hyväkuntoisia, ja itse haastatteluissa keskustelu oli helppoa. Olen arvioinut myöhemmin tutkimuksen eettisyyttä käsittelevässä luvussa omaa ikääni suhteessa haastateltaviin.

Elämäkerrallisen tutkimuksen juuret ovat amerikkalaisessa pragmatismissa ja erityisesti psykologi William Jamesissa. Kirjoittamassaan teoksessa *Uskonnollinen kokemus* hän analysoi ihmisten uskonnollisia kokemuksia. Psykologi Gordon Allport taas katsoo, että ihmisten tarinat ovat kaikkein vapain kokemusten kertomisen muoto. Sosiologi Norman K. Denzin toi ensimmäisenä kerronnallisen ja tulkinnallisen otteen elämäkertatutkimukseen. Elämäkertahaastattelussa kootaan haastateltavan elämäkerta, josta käytetään nimitystä elämäntarina. Elämäkertahaastattelulla tuotetaan kertomus, jonka kertoja on nykyhetkessä kertoen menneisyydestään ja mahdollisesti tulevaisuuden odotuksista. Haastattelussa korostuvat haastateltavan omat kokemukset, ja niiden todenperäisyys on toissijaista. Haastattelu syntyy haastateltavan ja haastattelijan vuorovaikutuksessa. Elämäkertahaastattelu on toimiva väline silloin, kun halutaan oppia toisen ihmisen kokemuksista ja ymmärtää millaisia merkityksiä hän niille antaa. Haastattelussa korostuu ennemminkin syvyys kuin sen laajuus.⁶⁶

Hyödynsin tutkielmassani narratiivista tutkimusstrategiaa, jossa haastateltavien tarinat ja heidän käyttämät kielelliset valinnat muodostavat keskeisen aineiston. Haastattelut etenivät haastateltavien kerronnan mukaan, mutta tutkimuskysymyksen kannalta keskeiset teemat muodostivat haastatteluiden viitekehyksen. Haastattelut rakentuivat haastateltavien elämätarinoiden ympärille. Tästä huolimatta haastatteluissa painottuu ikääntyneen ihmisen kokemus hänen elämästään ja aineisto muodostuu siitä, miten haastateltava kuvaa omaa elämäänsä. Haastatteluissa ei ollut tiettyä runkoa, vaan haastateltavat saivat vapaasti kertoa omaa elämäntarinaansa ja kristillisten yhteisöjen merkitystä sen aikana. Haastatteluiden alussa esitin kaikille haastatettaville tutkielmani teeman laveasti eli ”olen kiinnostunut siitä, mitä kirkko on sinulle merkinnyt elämäkaaresi aikana ja millainen suhde sinulla on kirkkoon ollut”. Kerroin, että haastateltavat voivat kuvata omaa elämäänsä haluamallaan tavalla keskittyen itsellensä tärkeisiin elämänvaiheisiin. Tarvittaessa esitin lisäkysymyksiä. Näiden kysymysten avulla palautin keskustelun tutkimuksen teeman ympärille, jos puhe siirtyi muihin asioihin, tai palasin aiheeseen, jota haastateltava oli kuvannut suppeasti. Hyödynsin myös ensimmäisissä haastatteluissa esiin nousseita teemoja seuraavissa, kuten esimerkiksi

⁶⁵ Lumme-Sandt 2017, 297-300.

⁶⁶ Estola 2017, 153-156.

perhettä ja avioliittoa koskevissa kysymyksissä. Tässä haastattelut erosivat kuitenkin toisistaan; osa kertoi elämästään vapaammin, toiset toivoivat keskusteluun minulta aktiivista roolia. Pyysin haastateltavien syventämään tutkimuksen kannalta tärkeitä teemoja. Tavoitteeni oli, että kerronta säilyisi mahdollisimman avoimena, enkä tutkijana johdattelisi haastateltavia. Tutkimuksen kannalta keskeisiä teemoja täydensin lisäkysymyksen esimerkiksi lapsuuden kodin hengellisyydestä, osallistumisesta seurakunnan toimintaan elämänkaaren eri aikoina. Kysyin haastateltavilta myös siitä, miten he olivat kokeneet yhteiskunnassa käydyn keskustelun samaa sukupuolta olevien vihkimisestä ja siitä, miten yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset seksuaalivähemmistöjen asemassa haastateltavat olivat kokeneet. Haastattelut eivät keskittyneet ainoastaan haastateltavien suhteeseen kristillisiin yhteisöihin, vaan haastateltavat kertoivat elämäntarinaansa laajemmin. Tutkimuskysymyksen kannalta kiinnostavaa oli kerronta, joka ristesii jollain tavalla tutkimuksen teemaan kanssa, ja näissä tilanteissa rohkaisin haastateltavia kertomaan enemmän.

Toteutin haastattelut haastateltavien kodeissa heidän toiveestaan ja pyrin omalla toiminnallani luomaan tilanteisiin luottamuksellisen tunnelman. Useimmiten joimme kahvit tai söimme yhdessä. Syödessämme kävimme osin keskustelua tutkimuksen kannalta tärkeitä aiheista, joihin palasin haastattelujen yhteydessä. Yhden haastattelun toteutin Skypen kautta, mikä vaikutti vuorovaikutukseen. Aineisto ei kuitenkaan tässäkään haastattelussa eronnut laajuudeltaan tai syvyydeltään toisista, mutta kestoltaan se oli muita lyhyempi, koska keskustelu pysyi ainoastaan tutkimuskysymyksen ympärillä. Skype ei myöskään tarjonnut yhtä luontevaa kohtaamista kuin kasvokkain toteutetut haastattelut. Yhteen haastatteluun osallistui aviopari. Tämä haastattelu erosi myös sisällöltään osin muista haastatteluista, sillä kävimme siinä kirkossa vallitsevaa tilannetta laajemmin läpi. Haastattelun sisältö kuitenkin tuotti keskeistä tietoa tutkittavasta ilmiöstä, ja se sisälsi myös haastateltavien omia kokemuksia, joten en rajannut sitä aineistoni ulkopuolelle. Toinen avioparin osapuoli kuitenkin osallistui haastatteluun vähemmän, eikä haastattelu muodostanut yhtä kokonaista elämäntarinaa samalla tavalla kuin muut haastattelut. Pohdin pitkään tämän haastattelun jättämistä aineistoni ulkopuolelle, mutta se oli sisällöltään niin rikas, että sen pois jättäminen olisi ollut vaikeaa. Haastatteluillani halusin antaa marginaalissa olevien ihmisten elämäntarinoille tilaa, ja jokainen haastattelu muodostui näin omanlaisekseen.

4.2. Aineiston analyysi

Tutkimukseni on kvalitatiivinen, ja käytin siinä narratiivista analyysimenetelmää yhdistäen sen sisällönanalyysiin. Narratiivisuus on tutkimuksellisesti lähestymistapa, jossa sovelletaan ja analysoidaan kertomuksia. Koska narratiivisuutta voidaan lähestyä erilaisen teorioiden kautta, tulee tutkijan valita johdonmukainen lähestymistapa tutkimusotteen käyttöön. Narratiivisessa lähestymistavassa on oleellista löytää aineistosta juonellisia tarinoita, joilla on alku ja loppu. Keskeistä narratiiveissa on aineiston ajallisuus, jossa tietyt henkilöt elävät elämäänsä. Aineisto on aina monikerroksellista, ja siinä näkyvät niin tutkijan positio kuin yhteiskunnalliset ja poliittiset kontekstitkin. Elämänkerrallisesta tutkimuksesta puhutaan silloin, kun tutkija käyttää erilaisten ihmisten elämää kokonaisvaltaisesti kuvaavia dokumentteja. Tällaisella tutkimuksella voidaan saavuttaa laajempaa ymmärrystä koko kulttuurista.⁶⁷ Elämänkerrallisen tutkimuksen juuret ulottuvat 1920- ja 1930-luvuille, jolloin sosiologit ottivat sen käyttöön muiden laadullisten ja humanististen tutkimusmetodien kanssa. Elämänkerrallinen tutkimus ei ole metodologisesti yhtenäinen, mutta kaikkia koulukuntia yhdistää kiinnostus yksittäisten ihmisten tapaan ajatella, kokea ja toimia.⁶⁸

Oma aineistoni ei muodostu yksittäisistä elämänkerrallisista tarinoista, vaan jokaisen haastattelun sisällä on eletystä elämästä useita erilaisia kuvauksia, jotka kertovat haastateltavan uskonnollisesta aktiivisuudesta ja suhteesta uskonnolliseen yhteisöön. Vaikka aineisto ei tavoitakaan koko ihmisen elämäntarinaa, se avaa kuvaa yhteiskunnassa ja kirkossa vallinneesta kulttuurista suhteesta seksuaalivähemmistöihin nyt ja menneinä vuosikymmeninä. Narratiivinen analyysi tulee erottaa narratiivien analyysistä. Narratiivien analyysissa keskitytään kertomusten luokitteluun, kun taas narratiivisessa analyysissa luodaan aineistosta uusia ydintarinoita⁶⁹.

Käsitteellisesti kertomuksellisuus, tarinallisuus ja narratiivisuus helposti sekoittuvat keskenään. Jotkut tutkijat tekevät näiden välille selvän eron, mutta tutkimuksellisesti kyse on samasta asiasta eli kertomusten soveltamisesta ja analyysistä. Käsitteistä riippumatta jokainen tutkija luo itse omaa metodologiaan muiden tutkijoiden viitoittamalla polulla.⁷⁰

Analyyssissä sijoitin aineistoni Henri Goorenin teoriaan uskonnollisen kääntymisen polusta. Gooren kuvaa yksilön uskonnollista kääntymisen polkua viiden vaiheen kautta eli myötäsukaisuus, liittyminen, muutos, tunnustaminen ja irtautuminen. Tässä hän tuo esiin uskonnolliseen aktiivisuuteen vaikuttavista tekijöistä sosiaaliset, institutionaaliset,

⁶⁷ Syrjälä 2015, 266. (228)

⁶⁸ Syrjälä 2015, 221-222.

⁶⁹ Syrjälä 2015, 266

⁷⁰ Syrjälä 2015, 233

kulttuuriset, yksilölliset ja kontigentit ulottuvuudet.⁷¹ Osa keskeisistä tutkimuskysymykseen vastaavista teemoista jää kuitenkin Gooren teorian ulkopuolelle. Olen siksi huomionut aineistosta kaikki narratiivit, joissa haastateltavat käsittelivät jollain tasolla uskonnollisia yhteisöjä tai etäisestikin niihin liittyviä teemoja.

Aineiston analyysi alkoi jo haastatteluja tehdessäni, kun yritin hahmottaa haastateltavien elämäntarinoita ja yritin havainnoida sitä, mikä tarinoissa on keskeistä tutkimuskysymykseni kannalta. Haastatteluissa pyrin luomaan siltoja erilaisten kerronnan tasojen välille. Tämä vaikutti myös aina uudessa haastattelussa sanavalintoihini ja teemoihin, joista halusin kuulla lisää. Haastattelut litteroin siinä vaiheessa, kun kaikki haastattelut oli jo toteutettu. Aineiston luokittelu, analyysi ja tulkinta, ovat kolme erillistä osatehtävää, mutta ne tapahtuvat usein samanaikaisesti⁷², mikä näkyi myös omassa analyysissäni. Litteroinnin jälkeen luin aineiston läpi useaan otteeseen etsien sieltä uskontoa, kirkkoa ja hengellisyyttä käsitteleviä narratiiveja.

H1: että se oli kyllä hyvin keskeinen osa mun lapsuutta ja nuoruutta olla olla kirkon kirkon holhouksen alainen. Jopa niin että mun mun tota niin, kun muut vietiin puistoon puistotätien luo niin se oli vanhan kirkon nurkalla. Se lastentarha. Se mikä se nyt on se lastentarha tai se hiekkapuista. Että siis mä oon kerta kaikkiaan imenyt itseäni sen luterilaiset konservatiivisen kulttuurin.

Kävin koko aineiston läpi näin systemaattisesti. Huomioin myös sellaiset tarinat, joissa ei eksplisiittisesti puhuttu uskosta, mutta jotka koko elämänsäkaarta ajatellen muuten ristesivät jotenkin uskontoon ja uskonnollisiin yhteisöihin liittyvien teemojen kanssa. Analyysin apuna käytin Atlas.ti ohjelmaa, jonka avulla kävin läpi aineiston ja keräsin narratiivit, jotka liittyivät tutkimuskysymykseeni. Luettuani koko aineiston läpi aloin luomaan aineiston pohjalta koodeja narratiiveille. Luokittelin aineiston myös elämänsäkaaren vaiheiden kautta lapsuuteen, nuoruuteen, aikuisuuteen ja vanhuuteen. Käsiteltyäni näin aineiston kokosin aineistoa eri koodien alle ja etsin samalla yhteyttä eri haastatteluista nousseiden narratiivien välille.

⁷¹ Gooren 2010, 50.

⁷² Ruusuvaori 76, 2010.

Narratiivi	Koodit	Vaikuttavat-tekijät	Elämänkaaren vaihe
Mää olin silloin, että voitto on saatu, sillä mielellä. Ja tota. Kyllä aina silloin tällöin ystävät kysyy, että voi kun sää olisit pappi, niin voisit kastaa meidän lapset. Silloin mää aina ajattelen sitä, että niin että mistähän mää saisin vokaation, että olishan se kiva. Kerran mää kysyin sitä mun veljeltä, mutta ei se mitenkään lähtenyt auttaan mua. Ajattelin, että en tota rupee sen takia vaan, että ystävät saa jonkun papin, joka osaa puhua (H7)	Rituaalit naispappeus	Sosiaaliset yksilölliset	Aikuisuus
Mutta hirmuisen pienestä asti mä tiesin että mä koen vetoa miehiin. Totta kai kun on uskovaissessa kodissa kasvanut pyhä koulussa seurakunnassa käynyt sitä jotenkin jo rivien välistä lukee että tämä on väärin, että munhan pitäis alkaa niin kuin kiinnostumaan tytöistä. Mä rukoilen jumalaa että muuta mun suuntautumukseni niin että mä rupean kiinnostumaan tytöistä. (H4)	Intersektionaalisuus Uskonnollinen tausta	Sosiaaliset, kontingentit,	lapsuus
Isäni puolelta puolen suku oli porvarillista fundamentalistista porukaa, siellä vaikutti sellainen herätysliike Amerikasta, kuin MRA, joka oli suosittu erityisesti ruotsinkielisillä alueilla. Siellä oli suvussa myös piispoja. Äitini oli torpparin tytär, jonka näkyi kommunistiset vaikutteet. Mä jauhauduin kieli- ja luokkasodan taistelussa. (H1)	Uskonnollinen tausta	sosiaaliset	lapsuus

Taulukko 1: Kuvaus aineiston analyysin vaiheesta

Yllä oleva taulukko kuvaa aineiston käsittelyäni. Loin koodit aineistolähtöisesti. Koodit myös muuttuivat analyysini aikana paremmin aineistoani kuvaaviksi. Tätä koodausta käytin apuna myös dispositiota luodessani.

4.3. Tutkimuksen luotettavuus ja sen eettisyyden arviointi

Tutkimuksen eettiset normit eivät sido tutkijaa välttämättä laillisesti, mutta ne velvoittavat ammatillisesti. Normit eivät tarjoa valmiita vastauksia, vaan jokaisen tutkijan on itse arvioitava oman tutkimuksensa eettisyyttä. Tutkimuksen eettisiä periaatteita voidaan katsoa kolmen periaatteen kautta: tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen ja yksityisyys ja tietosuojat. ⁷³Oman tutkimukseni kohteena ovat marginaalissa olevan ihmisryhmän kokemukset, joista he ovat mahdollisesti joutuneet vaikenemaan suuren osan elämästään. Koska tutkielma sisältää erityisen arkaluontoiseksi määriteltävää tietoa⁷⁴, luottamuksellisuus on ensiarvoisen tärkeää tutkimuksen tekemisessä. Tutkimuksesta ei saa koitua haittaa tutkittaville. Sen tähden mitään tunnistetietoja haastateltavista ei saa levitä kauttani eteenpäin, ja minun tulee huomioida se myös kirjoitustavassani, jotta haastateltavat eivät ole tutkimukseni kautta tunnistettavissa. Tästä

⁷³ Kuula 2011

⁷⁴ Kuula 2011

syystä haastateltujen iät ja asuinpaikat eivät tule esille tutkielmassa. Jouduin myös rajaamaan osan aineistosta pois sen tunnistettavuuden vuoksi. Haastateltaville tein selväksi, että he voivat vetäytyä tutkimuksesta pois halutessaan, mikä näin kunnioittaa heidän itsemääräämisoikeuttaan. Haastateltavat päättivät myös itse, kuinka paljon ja mitä he kertoivat. Tutkijana minun tulee käsitellä kaikkea keräämääni aineistoa luottamuksellisesti. Itsemääräämisoikeuden kannalta oli tärkeää myös kuvata tutkittavalle aineiston käyttötarkoitus ja haastattelun toteutustapa. Haastateltavien valinnassa rajaavina kriteereinä ovat haastateltavan ikä ja seksuaalinen suuntautuminen. Otin tutkimukseeni haastateltavat ilmoittautumisjärjestyksessä. Tutkimushaastatteluja käytin ainoastaan tässä tutkielmassa ja hävitän ne asianmukaisesti, kun tutkielma on hyväksytty.

Itse haastattelutilanteessa tutkimuksen toteuttamiseen vaikuttaa tutkijan ja tutkittavan oma sisäinen tila ja ulkoiset puitteet. Niiltä osin kuin mahdollista ylimääräiset häiriötekijät tulee poistaa ja tilanteen tulee olla tutkittavan kannalta miellyttävä. Tein kaikki haastatteluni ihmisten omissa kodeissa, joten ympäristö oli heille tuttu ja turvallinen. Yhden haastattelun hoidin skypen kautta. Tässäkin haastattelussa haastateltava oli omassa kodissaan. Tarjosin haastateltaville kuitenkin mahdollisuuden haastattelun toteuttamiseen muussa ympäristössä.

Tutkimuksen on oltava rehellistä tiedeyhteisöä kohtaan. Siksi pyrin avaaman tutkimusprosessia mahdollisimman tarkoin tutkimuksen ajan omassa seminaarissani. Olen miettinyt paljon sitä, että avoimessa haastattelussa en omilla sanavalinnoillani vaikuttaisi tutkittavaan ja sitä kautta tutkimuksen tuloksiin. Haastattelut eivät olleet keskenään samanlaisia vapaan kerronnan vuoksi. Siksi kokemusten yleisyyden arvioiminen on vaikeaa, ja haastattelujen painopisteet olivat osin hyvinkin erilaisia. Kokonaisuudessaan aineisto kuitenkin muodostaa kuvan kirkon roolista yli 65-vuotiaiden seksuaalivähemmistöihin kuuluvien elämässä.

Olen pyrkinyt prosessin alusta alkaen olemaan mahdollisimman avoin omasta positioistani tutkittavaan aiheeseen. Seksuaalivähemmistöjä käsittelevät kysymykset koskettavat minua henkilökohtaisesti, ja lisäksi olen itse kristitty ja kirkon työntekijä. Oma positioni ja kiinnostusteni kautta tutkimuskohteeni viitekehys on minulle tuttu. Tätä tukee myös useamman vuoden jakso seurakunnan vanhustyössä. Itse en näe omaa positiotani tutkimuseettisenä haasteena. Olen tiedostanut sen ja tuonut sen esiin tutkimusprosessissa. Olen kertonut omasta positioistani tutkielmaseminaarissa ja kaikille haastateltaville. Olen myös kirjallisuusvalinnoissani pyrkinyt tuomaan erilaisia näkökulmia tutkittavaan ilmiöön. Aineiston keruussa positioistani oli myös mahdollisesti hyötyä, sillä pääsin ehkä syvemmälle tutkittavaan aiheeseen, koska en ole täysin tutkittavan ilmiön ulkopuolinen. On kuitenkin

todettava, että pyrkimykseni on tutkimuksellani avata kuvaa monimuotoisesta vanhuudesta ja näin lisätä erilaisten vähemmistöjen osallisuutta yhteiskunnassa.

5. Uskonnollisen kääntymisen polku

5.1 Uskonnollinen tausta

Haastatelluista viiden tausta oli Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ja (H1, H3, H5, H6, H7 ja H8). Heistä yhdellä (H7) taustavaikuttajana oli luterilaisen kirkon piirissä toiminut amerikkalaislähtöinen herätysliike. Kahden haastatellun tausta oli helluntaiherätyksessä (H2 ja H4). Lapsuuden kodin uskonnollisuus nousi esiin tutkimuksessa erityisesti oman hengellisyyden lähtökohtana.

”Se(viitta kirkkoon) oli kyllä hyvin keskeinen osa mun lapsuutta ja nuoruutta. Olla, olla kirkon holhouksen alainen, jopa niin, että mun mun tota niin, kun mut vietiin puistoon puistotätien luo niin se oli vanhan kirkon nurkalla. Se lastentarha. Se mikä se nyt on se lastentarha tai se hiekkapuista. Että siis mä oon kerta kaikkiaan imenyt itseäni sen luterilaiset konservatiivisen kulttuurin.” -H1

”H6: Siis mun suhde kirkkoon? Kirkkoon. No kyllä mun on pakko alkaa syntymästä sitten, eli mun isä oli pappi ja se kirkko kuului meidän jokapäiväiseen elämään.

T: Eli kävitte kirkossa ja osallistuitte muuhun toimintaan?

H6: Just joo. Joo, että joulut meni kirkoissa, että sillä tavalla mä en ole itse sitä valinnut. Eli se on metaforisesti sama, kuin että on Suomessa syntynyt. Eli, että sä kysyit multa, että miltä tuntuu olla suomalainen. Itseasiassa molempi mä olen ottanut etäisyyttä...” -H6

Vaikka näiden kahden haastateltavan kokemukset kirkosta olivat lapsuudesta hyvin erilaiset, tuli molempien haastattelujen aikana esiin se, että lapsuuden kodin hengellisyys oli vaikuttanut koko elämän kaareen. Laajemminkin vastauksissa näkyi se, että jossain elämänvaiheissa haastateltavat peilasivat omaa suhdetta kirkkoon uskonnollista taustaansa vasten. H6 vastaus *”mä en ole itse sitä valinnut.”* kuvasi joltain osin kahta lukuun ottamatta kaikkien haastateltujen suhdetta uskoon ja kristillisiin yhteisöihin. Enemmän kuin valintana, suhde kristillisiin yhteisöihin näyttäytyi pysyvänä osana haastateltujen elämässä. Suhde oli kuitenkin lapsuuden jälkeen muuttunut useaan otteeseen elämänkaaren aikana ja saanut erilaisia sävyjä. Kahdella haastatelluista⁷⁵ lapsuuden kodin hengellisyys ja yhteys seurakuntaan oli kantanut läpi koko elämän. Näihin narratiiveihin kuului kyllä kriisivaiheitakin suhteessa kirkkoon, mutta molemmat korostivat sitä, miten kirkko oli ollut osa heidän koko elämäänsä.

Kristillisten yhteisöjen merkityksestä lapsuudessaan haastateltavat puhuivat kuitenkin suhteellisen vähän. Kerronta keskittyi ennen kaikkea lapsuuden osalta perheen

⁷⁵ H3, H7

uskonnollisuuden kuvaamiseen, ja kuvaukset olivat hyvin yleisellä tasolla. Lapsuuden kodin hengellinen tausta nousi kuitenkin haastatteluissa esiin liittyen elämän erilaisiin käännteisiin, ja vielä ikääntyessä nuorena saadut kokemukset kirkosta olivat merkityksellisiä. Osalle lapsuuden kodin hengellisyys oli ollut traumaattista, ja sitä joutui käsittelemään myös myöhemmässä elämässä, mutta näistäkään kokemuksista haastateltavat eivät juuri puhuneet. Vain yksi haastateltavista kuvasi selkeästi haluaan erota lapsuuden kodin kristillisestä yhteisöstä⁷⁶. Samaan tilanteeseen oli päättynyt myös toinen haastateltava nuoruudessaan, mutta syyt olivat ennen kaikkea halussa liittyä toisen seurakunnan toimintaan ja löytää ystäviä⁷⁷.

5.2 Irtautuminen ja paluu kristilliseen yhteisöön

Irtautuminen

Jossain vaiheessa elämänsäkaartaan haastateltavat olivat kokeneet jollakin tasolla irtautumisen omasta lapsuuden kristillisestä taustayhteisöstään. Aina ero yhteisöstä ei ollut selkeä valinta, vaan se oli hitaasti tullut muutos. Osalle kokemus ei myöskään ollut virallinen eroaminen vaan ennemminkin etääntyminen omasta seurakunnasta. Myös Gooren kuvaa irtautumisen toisinaan tapahtuvan vain osallistumisen tasolla, niin että yksilö säilyy oman seurakunnan jäsenenä.⁷⁸ Jollain tavalla tämä kuvaa myös suomalaista osallisuutta kirkossa, vaikka osallistuminen seurakunnan toimintaan vähenee, halutaan silti pysyä kirkon jäsenenä.⁷⁹ Tilanteissa, joissa irtautuminen oli valinta, joka johti viralliseen eroon omasta seurakunnasta, syinä olivat tyytymättömyys oman yhteisön toimintaan, pettymys kirkon päätöksentekoon, liittyminen uuteen yhteisöön tai erottaminen uskonnollisesta yhteisöstä. Yksi haastateltava kuvasi päätöksen kypsyneen pitkään, ja ero kirkosta tapahtui heti haastateltavan täytettyä 18 vuotta.

”no se on yleisempikin periaatteellinen kysymys. Tota, sillä hetkellä, kun mä täytin 18 vuotta, mä erosin kirkosta . Silloin jo mä olin nähnyt sen kirkon tekopyhyiden läpi. Ja huomannut, miten tekopyhiin ne on isän puoleiset sukulaiset ovat ja miten läpi mätiä ne jotka kannatti sen seurakunnan toimintaa. ”siinä vaiheessa mä olin niin vihainen kirkolle. Halusin niinkun tehdä mahdollisimman paljon halusin niinkun kostaa ja ottaa niin kun eroa ja paljastaa. Tollasta tekopyhyyttä.”-H1

Irtautumisen taustalla vaikutti pettymyksen kokemus omassa perheessä vaikuttaneen herätysliikkeen toimintaan. Kokemus yhteisöstä ei ollut haastateltavan arvojen mukainen. Liikkeen opetuksessa korostui homoseksuaalisuuden synniksi julistaminen, jonka vaikutukset

⁷⁶ H1

⁷⁷ H5

⁷⁸ Gooren 2010, 49.

⁷⁹ Kirkon toimintaan osallistuvien määrä romahti 20 vuodessa, 2017.

näkyivät pitkälle aikuisuuteen saakka. Myös toisella haastateltavalla oli kokemus nuoruudessa tapahtuneesta erosta oman seurakunnan toiminnasta. Syynä ei kuitenkaan ollut pettymys omaan seurakuntaan vaan ovelta ovelle kiertäneiden työntekijöiden kutsu toiseen seurakuntaan.

”ja sitten siihen tuli myös semmoinen, että vaihdettiin toiselle paikkakunnalle. Mä en oikein tiennyt oikein mitä tehdä, koska mä olin tommonen 14 ja siinä tommonen nuori ihminen ja teini-ikäinen etsii suuntaa – – sitten meidän pieneen taloomme tuli kaksi miestä. – – ne oli tämmöisiä helluntai liikkeestä – – ne sanoivat, että he menee niinku sillai kodista kotiin ja sitten ne vähän aikaa olivat siinä sitten ja sanoivat sitten, että että sunnuntaina on siellä keskustassa tommonen joku hengellinen tilaisuus. – – sit mentiin sinne ja – – sinne tuli kai jotain miehiä rukoilemaan ja huusi kauheesti ja laitto käsiä päähän päälle, No niin nyt sinä olet uskossa. Sitten ne antoi joitakin sellaisia lehtiä ja se oli tosiaan joskus helmikuussa ja kehottivat tulemaan sinne tilaisuuksiin. Sitten me lähdettiin pois ja mulle jäi niitä lehtiä. Sitten jonkun ajan kuluttua mä rupesin niitä lehtiä lukemaan ja funtsin ja funtsittiin. Oli varmaan jo sitten toukokuuta, kun mä menin sinne kokoukseen yksin.” H5

Tässä kuvauksessa eron syynä oli toisaalta muuttunut elämän tilanne, mutta samalla se kuvaa myös kokemusta liittymisestä uuteen yhteisöön. Sama haastateltava kuvasi elämästään myös toisen samanlaisen tilanteen, jossa oli löytänyt uuden seurakunnan, josta hän oli sittemmin myös eronnut. Gooren kuvaa tätä institutionaalisenä muutoksena (*institutional transition*), joka on tyypillinen irtautumisen muoto.⁸⁰ Muutokseen vaikuttaneet tekijät olivat tässä tilanteessa toisaalta institutionaaliset, mutta siinä korostuivat henkilökohtaiset tekijät, eli halu löytää merkitystä omalle elämälle ja halu löytää hengellinen koti. Irtaantumisen syyt eivät siis olleet omassa uskonnollisessa yhteisössä vaan uuden uskonnollisen yhteisön tarjoamissa mahdollisuuksissa.⁸¹ Mielenkiintoista kuvauksessa on, että esiyhteyden vaihe jäi suhteellisen lyhyeksi, jonka jälkeen haastateltava ainakin ulkoisesti siirtyi yhteyden rakentamisen kautta suoraan uskoon tulemisen vaiheeseen. Silti, kun haastateltavan elämänkaarta katsoo laajemmasta perspektiivistä, motivaationa muutokseen voi nähdä halun löytää omaa paikkaa yhteisössä hengellisiä tekijöitä vahvempana. Katson, että tähän helluntaiseurakunta oli enemminkin alusta kuin itse tarkoitus.

Kahdella haastateltavalla irtaantumisen syynä oli pettymys kirkon päätöksentekoon. Näitä kumpaakin haastateltavaa kuitenkin yhdisti lapsuudessa ja nuoruudessa ollut tiivis suhde kirkkoon, mikä sai heidät myös palaamaan kirkon jäsenyyteen.

”Siinä vaiheessahan Helsingissä oli tää ensimmäinen julkinen kohu, kun tää vanhan kirkon seurakunnan nuorisotyöntekijä erotettiin kirkosta homoutensa takia ja mähän sitten suivaantui niin, että mäkin erosin kirkosta. Silloista kesti muutamia vuosia. Takaisin tulin sitten kun olin menossa uudelleen naimisiin.” H7

”no mä seurasin sitä keskustelua (naisten pappeudesta) silloin vähän, eihän sitä voinut välttäääkään ja mä itseasiassa erosin silloin kirkosta, kun se ei tullut voimaan valtaan siis mikä se on voimaa, niin mä erosin kirkosta. En mä muista missä mä olin töissä. Mähän en oo enään ollut kirkossa töissä. Sehän avautui 86 vai milloin se avautui?” H6

⁸⁰ Gooren 2010, 37

⁸¹ Gooren 2010, 49.

Nämä molemmat ovat hyviä esimerkkejä siitä, miten pettymys kirkkoon instituutiona voi olla eron syy. Muutos ei ollut kuitenkaan pysyvä, vaan molemmat palasivat seurakuntansa jäsenyyteen. Irtautumista, jota seuraa jossain vaiheessa paluu omaan yhteisöön, Gooren kuvaa termillä *intensification*, jonka voisi kääntää vahvistuminen.⁸² Tämä ei kuitenkaan kuvaa parhaalla tavalla haastattelujen narratiiveja, sillä kyse ei paluussa ollut oman uskon tai seurakuntayhteyden vahvistumisesta, vaan ennemminkin kotiinpaluusta ja siitä, että eron syyt eivät enää olleet ajankohtaisia. Kirkko oli muuttunut ja paluu takaisin oli helpompaa. Jollain tavalla suhde kirkkoon oli sisäisesti pysynyt myös sinä aikana, kun haastatellut olivat olleet jäsenyyden ulkopuolella. Toisaalta suhde kirkkoon ei enää koskaan elämässä muodostunut samanlaiseksi, kuin se oli ollut.

Aina irtautuminen seurakunnasta ei ollut itsestä riippuvainen. Yksi haastateltavista erotettiin avioeron vuoksi helluntaiseurakunnasta. Haastateltava ei kuvannut sitä, miten erottaminen oli vaikuttanut osallistumiseen, mutta myöhemmin haastattelussa kävi selväksi, että yhteys helluntaiseurakuntaan ei ainakaan ollut lopullinen, vaan hän jatkoi osallistumista toimintaan edelleen.

"Siinä vaiheessa, kun meille tuli tämä ero, niin me potkittiin pois siitä aiheutui semmoinen tota, että – – – yksi kaveri kirjoitti minulle kirjeen, jossa on tällaista homojuttua. Ja mun vaimo sattui sen kirjeen löytämään ja se vei sen seurakunnan johtajalle katsottavaksi ja sitten mä koitin kieltä taas sen kaiken ja mä sanoin, että se on semmoista ja toi kirjoittaa tuollaista, ettei se pidä paikkaansa ja sitten meille tuli tämä avioero myöskin ja se oli syy potkia meidät sitten pois sieltä."-H4

Irtaantuminen tapahtui tässä tapauksessa kyllä institutionaalisesti, mutta irtautumiseen ei vaikuttanut haastateltavan oma valinta, vaan seurakunnan päätös erottaa haastateltava. Irtautuminen ei ollut kuitenkaan pysyvä, eikä se aiheuttanut haastateltavalle halua irrottautua täysin seurakunnasta. Oman uskon merkitys oli haastateltavalle niin suuri, että näkemyserot eivät saaneet haastateltua jättämään seurakuntaa. Yhteisön jäsenyys oli tässä vaiheessa erottamaton osa haastateltavan identiteettiä. Haluun jatkaa yhteisössä vaikuttivat myös osin sosiaaliset syyt ja mahdollisesti haastateltavan tekemä työ kristillisellä toimijalla. Myös toisella haastateltavalla oli helluntaiseurakunnasta samansuuntainen kokemus.

"Kun me olimme olleet noin kaksi vuotta yhdessä, niin sitten erään kerran soi puhelin ja sitten tätä kumppania kutsuttiin sinne seurakunnan vanhemmistaan eteen kuultavaksi. Että kuka on se mies ja se ei saa asua enää teidän luonanne, jos se ei lähde niin ne tulee poliisien ja seurakunnan vanhimista veljen kanssa ajamaan sen pois. No minun oli siitä lähdeävä."-H5

⁸² Gooren 2010, 37.

Tyypillisesti irtautuminen ei kuitenkaan ollut varsinainen päätös, vaan se tapahtui oman elämän tilanteen muuttuessa. Näissä tilanteissa eroa paremmin kuvaa ehkä sana etäännyminen, sillä elämäntilanteisiin liittyvissä muutoksissa irtautuminen ei ollut totaalinen, vaan jatkui virallisena jäsenyytenä ilman osallistumista yhteisön toimintaan. Näissä tapauksissa elämäntilanne, kuten muutto uudelle paikkakunnalle, etäännytti ihmisiä omasta seurakunnasta. Tällaisia irtautumisen kokemuksia saattoi haastateltavilla olla useita elämänkaaren aikana. Etäännyntymiseen vaikutti myös joissain tilanteissa seurakuntayhteisö tai seurakunnan päätöksenteko.

“ Sinä päivänä, kun se tuli tänne ensimmäisen kerran saarnaamaan jossain tekstissä oli ollut tästä asiasta –se oli tällaista päivitystä sitten, kuinka homot on kauheita ja sitten, että mullahan, tiedätkö mä niin kuin supistu – ja sitten kun tää pappi alkaa saarnaamaan siitä, kuinka homoseksuaalisuus on kauheeta, niin kyllä se on kauhee kun on kaks miestä yhdessä – ja se, että se oli aivan karmea kokemus siellä kirkonpenkissä ja äiti istuu tässä ja koko mun kyläläiset oli täällä ja kylällähän täällä niin kuin tiedettiin ja mun on ollut hyvä täällä elää ja ei täällä niin ku kukaan oo tullut suoraan sanomaan, mutta tota se että tietohan se on. Nyt vaan on ja niin mä muistan senkin sitten, kun oli ehtoollinen niin enhän mä niin kun, mua vieläkin sääliittää se, kun äitin kanssa nyt käytiin ehtoollisella ja mä en pystynyt menemään sinne, – se oli niin karmaiseva juttu, että mulla niin kuin muuttui kirkon seinät mustaksi. ” H3

Edellä kuvatussa esimerkissä papin näkemys homoseksuaalisuudesta syntyä ei sinänsä ollut haastateltavalle yllätys vaan se, että homoseksuaalisuus oli nostettu saarnan aiheeksi. Tästä herääkin kysymys siitä, koetaanko seksuaalieettinen opetus yleisesti vieraaksi luterilaisessa kirkossa, vai kuvaako tämä enemmänkin yhteiskuntaa, jossa oman seksuaalisuuden toteuttaminen nähdään yksityisasiana. Vaikka asenteet seksuaalivähemmistöjä kohtaan ovat olleet nykyistä tiukemmat, opetus ihmisen seksuaalisuudesta ei ole ollut ehkä kirkon opetuksessa keskeistä. Siksi tällaiset yksittäiset tilanteet ovatkin mahdollisesti jääneet mieleen niille haastateltaville, joilla oli samanlaisia kokemuksia. Tällaisia kokemuksia haastateltavilla oli joitakin⁸³, joissa etäännyminen tapahtui juuri siitä syystä, että kirkossa ei ollut tilaa olla omana itsenä. Vaikka tällaiset kokemukset olivat tyypillisiä jossain elämänkaaren vaiheessa, ne muodostivat silti vain pienen osan aineistosta. Mielenkiintoista oli myös se, että yksi haastateltava⁸⁴, joka oli ensin ollut helluntaiseurakunnan jäsen ja sitten liittynyt katoliseen kirkkoon, kuvasi sitä, miten katolisen kirkon piirissä ei koskaan kohdannut puhetta ihmisen seksuaalisuudesta, vaikka katolisen kirkon kanta samaa sukupuolta olevien suhteisiin onkin kielteinen. Kaikki haastateltavat eivät odottaneet kristillisiltä yhteisöiltä selkeää kantaa seksuaalivähemmistöjä käsitteleviin kysymyksiin, vaan hiljaista hyväksyntää.

Osalla irtautumisen syynä oli oman ajattelun muuttuminen. Muutos ei tapahtunut näissä tapauksissa nopeasti, eikä siitä seurannut edes virallista eroa kirkosta. Osalle tämä

⁸³ H1, H3, H5, H8.

⁸⁴ H5

tarkoitti oman hengellisyyden suuntaantumista pois kirkosta, kuten kaksi haastateltavaa kuvasi, että oma hengellisyys löytyikin kirjallisuudesta tai luonnosta⁸⁵.

”H6: Jos mun jotenkin pitäis kuvata itseäni niin mää oon varmaan tällainen Dostojevski uskovainen.

T: Mitäs se sulle tarkoittaa?

H6: En mä tiedä. Nuorena mä luin Dostojevskiä ja kun mää palasin Suomeen niin mää luin kaikki Dostojevskin kirjat. Se on semmoista niin, kuin, se on kyllä hyvä kysymys. Dostojevski-uskovainen on sellainen, joka niin kuin se näkee ja tunnistaa omassa kehossaan sen luonnon ja taivaan mahtavuuden. Jotain semmoista, että eihän sitä voi sanoa. Toisaalta se oma syntisyys ja raadollisuus on siinä läsnä ja tää tulla toimeen niiden kanssa, kun piru tossa olkapäällä istuu ja yrittää kurkoittaa sinne kohti Jumalaista armoa.” H6

Tässä esimerkissä oleva haastateltava oli hitaasti irtautunut kirkosta. Alun perin hän oli toiminut kirkon virassa. Jossakin elämän vaiheessa hän oli eronnut kirkosta, mutta myöhemmin kuitenkin palannut takaisin kirkon jäsenyyteen. Oma suhde kirkkoon oli kuitenkin muuttunut hitaasti etäisemmäksi ilman selkeää halua erota kirkosta, vaikka sitäkin haastateltava oli pohtinut. Jollain tavalla haastateltavan puheesta kuitenkin tuli esiin sovinto kirkon kanssa aikaisemmista ristiriidoista huolimatta. Institutionaalinen uskonto oli kuitenkin asettunut omaan sfääriinsä haastateltavan elämän ulkopuolelle.

Liittyminen

Suurin osa haastatelluista kuvasi jossain vaiheessa palanneensa niihin kristillisiin yhteisöihin, joista joskus olivat irtaantuneet. Ainoastaan yksi haastatelluista kertoi muutoksesta kristillisestä yhteisöstä toiseen. Tässä tilanteessa muutos oli kulkenut evankelis-luterilaisesta kirkosta helluntaiseurakuntaan, josta matka oli jatkunut katoliseen kirkkoon. Myöhemmin hän oli liittynyt Suomen vapaaseen katoliseen kirkkoon.⁸⁶ Muilla kyseessä oli paluu luterilaisen kirkon tai helluntaiseurakunnan piiriin. Tässä haastateltujen kokemukset eroavat Gooren havainnoista Yhdysvalloissa, jossa muutos tapahtuu useimmiten kristillisen tradition sisällä, mutta ihmiset tyypillisesti siirtyvät toisen kristillisen organisaation piiriin.⁸⁷

Yksi haastateltava kuvasi itseään yhteiskristilliseksi⁸⁸, eli irtauduttuaan helluntaiseurakunnasta haastateltava oli osallistunut entistä enemmän myös luterilaisen kirkon ja muiden kristillisten yhteisöjen toimintaan. Haastateltava oli työnsä kautta ollut vuoropuhelussa jo aiemmin erilaisten kristillisten yhteisöjen kanssa. Keskeinen tekijä luterilaisen kirkon toimintaan siirtymisellä oli ollut miesystävän löytäminen seurakunnan piiristä. Kahdella haastateltavalla liittyminen oli tapahtunut kirkon piirissä vaikuttaviin

⁸⁵ H5, H6

⁸⁶ H5

⁸⁷ Gooren 2010, 49.

⁸⁸ H4

herätysliikkeisiin. Näistä ensimmäinen⁸⁹ oli löytänyt paikkansa alueella vaikuttavan körttiläisyyden piiristä. Toinen⁹⁰ taas oli vahvistanut suhdettaan Kansan Raamattuseuraan. Molemmilla vaikuttavana tekijänä oli ollut parisuhde. Parisuhde oli yksi tekijä, jolla oli vaikutusta kaikkien haastateltavien kirkkosuhteeseen usein juuri vahvistavalla tavalla, mutta osalle kumppanin usko oli myös vaikea asia omien traumaattisten kokemusten vuoksi.

Paluu takaisin luterilaiseen kirkkoon oli usein selkeä valinta, mihin vaikuttajina toimi monet tekijät, kuten parisuhde, identiteettiin liittyvät kysymykset, ja oman näkemyksen muuttuminen sekä muutto takaisin kotipaikkakunnalle. Päätös palata luterilaiseen kirkkoon oli jatkumoa koko elämän historialle ja kuten aiemmin mainitsin, sitä voi kuvata paremmin kotiin paluiksi kuin liittymiseksi tai kääntymiseksi.

”Mutta sitten, kun mä asuin ulkomailla ja tulin Suomeen takaisin. Niin mä soitin kirkkoherranvirastoon ja ajattelin, että nyt mä saan vapaaehtoisesti valita, kuulunko kirkkoon vai en. Niin kyllä mä silloin ajattelin, että kyllä mä haluan kuulua kirkkoon. Huomasin sen, että mä halusin kela-kortin ja kirjastokortin ja halusin kuulua kirkkoon. Mä soitin oikein tohkeissani kirkkoherranvirastoon, että mä haluaisin liittyä kirkkoon, se sano että kyllä sä oot ollu liittyneenä koko ajan eli ne ei erota ihmistä jos se menee ulkomaille.” H6

Paluu kirkon toiminnan piiriin ei kuitenkaan ollut yhdessäkään tapauksessa ensisijaisesti hengellinen kokemus, tai ainakaan näin haastateltavat eivät sitä sanoittaneet. Sitä ei myöskään edeltänyt Gooren kuvaama esiyhteyden vaihe, jossa ihminen vierailee ja tutustuu uskonnolliseen yhteisöön. Paluu oli luonnollinen osa elämänkaarta, ja kuvaukset paluusta olivatkin hyvin arkisia, mutta samalla hyvin merkityksellisiä. Yhdessä haastattelussa paluun taustalla oli halu toimia kummina, mutta samalla haastateltava kuvasi kirkon olevan omaa identiteettiä kuten suomalaisuuden. Paluutarinat kuvasivat hyvin myös sitä, miten elämään mahtuu enemmän ja vähemmän aktiivisia kausia kirkossa.

Kahdelle liittymisen evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ehkä paremminkin pysyminen kirkossa oli ennen kaikkea ihmisoikeuskysymys⁹¹, ei niinkään hengellinen. Vaikka samalla täytyy huomata, että myös nämä haastateltavat kuvasivat kirkkoa itsellensä tärkeänä hengellisenä yhteisönä. Toinen heistä kuvasi sitä, miten hän pohtiessaan kirkosta eroamista oli aina uudelleen tullut samaan tulokseen, että kirkossa on vielä paljon tehtävää, ja halu vaikuttaa sisältäpäin oli suurempi kuin halu erota.⁹² Toisella kirkon merkityksen ymmärtäminen mahdollisena ihmisoikeuksien puolustajana oli niin voimakas, että sen vaikutus näkyi hänen koko elämänkaarensa ajan.

”H1: Se tulee siitä, kun mä pääsin stipendiaattiksi jenkkeihin. Siellä stipendimatalla mä ihastuin ja rakastuin saman ikäiseen luokkatoveriin, amerikkalaiseen poikaa. Josta mulle syntyy hurjan hyvä ja

⁸⁹ H2

⁹⁰ H7

⁹¹ H1, H8

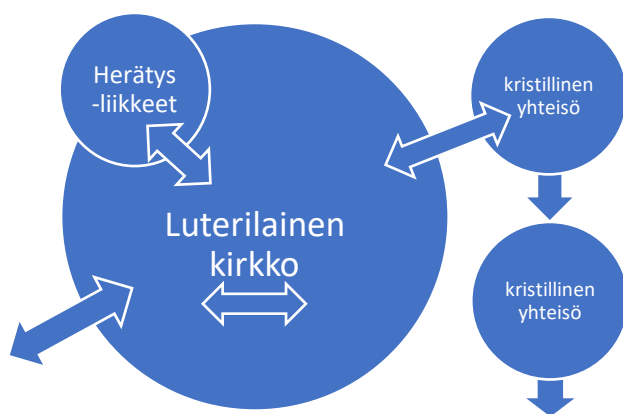
⁹² H8

*lämmiin fiilis ja siihen aikaan siellä oli nousemassa tää Martin Luther Kingin vetämä kansalaisoikeusliike, joka huipentuu sitten myöhemmin silloin vuonna -63. Sä varmaan tiedät?
T: Joo, todella.*

HI: Oikeestaan se puhe mua viehätti. Ajattelin, että toihan on upeeta. Että siitä lähti, sanotaan mun innostus uudestaan sitten, kun näin, että uskontoa voidaan käyttää myös, tota kansalaisoikeuksien laatimiseen ja vähemmistöjen puolustamiseen.”HI

Haastateltavalle kirkko oli aiemmin näyttäytynyt vähemmistöjä sortavana konservatiivisena yhteisönä, mutta uskonnollisen johtajan kohtaaminen oli muuttanut ajatuksen siitä, mistä kristinuskossa voi olla kysymys. Kokemus oli niin voimakas, että se sai haastateltavan palaamaan kirkon piiriin takaisin. Halu vaikuttaa kirkossa kantoi häntä tästä eteenpäin läpi koko elämänkaaren. Myöhemmin haastateltava hakeutui kirkon luottamustehtäviin omassa kotiseurakunnassaan keskeisenä asiana juuri vähemmistöjen puolustaminen. Luottamustehtävissä toimiminen oli ollut haastateltavalle tärkeää, vaikka myös niissä haastateltava oli tullut kyseenalaistetuksi seksuaali-identiteettinsä vuoksi.

Tavallaan kirkosta etääntyminen ja lähentyminen olivat monien haastateltujen elämässä aaltoliikettä, jossa kirkko näyttäytyi ajoin läheisempänä ja ajoin vieraampana. Niissäkin tilanteissa, jossa haastateltavat olivat päättäneet erota kirkosta, säilyi se jollain tavalla heidän elämässään. Muutos oli ennen kaikkea suhteen syvyydessä. Osalla pohdinta kirkon merkityksestä elämässä oli edelleen käynnissä, kun taas toisille jäsenyys oli itsestään selvää. Kaksi haastateltavaa oli kokenut, että kristilliset yhteisöt olivat lopulta menettäneet heidän elämässään merkityksen, vaikka kaipuu omaan hengellisyys tai henkisyys olikin säilynyt.

Kuva 2: Liittyminen ja irtaantuminen kristillisistä yhteisöistä

Ylläoleva Kuva 2 tiivistää haastateltujen kristillisten yhteisöjen merkityksen ja jäsenyyden muutosta elämänkaaren aikana. Irttaantumisen ja liittymisen kokemusten lisäksi

muutos tapahtui myös kristillisten liikkeiden sisällä syvyysuunnassa. Erilaiset elämänsäkaaren vaiheet vaikuttivat osallisuuden määrän, mutta myös yhteiskunnassa ja kirkossa tapahtuneet muutokset.

5.3 Uskonnollinen aktiivisuus ja siihen vaikuttavat tekijät

Uskonnollisen kääntymisen polkua ei voida kuitenkaan tarkastella yksin liittymisen tai irtautumisen kautta, vaan muutos tapahtuu syvyysuunnassa, kuten mainitsin, kristillisten yhteisöjen sisällä. Jos katsotaan uskonnollisen kääntymisen viisiosaista typologiaa kristillisten yhteisöjen sisällä tapahtuvan uskonnollisen aktiivisuuden kannalta, keskeisiä vaihteita ovat yhteyden, kääntymisen ja tunnustamisen vaiheet. Näitä ihmisen uskonnollisen aktiivisuuteen vaikuttavia tekijöitä Gooren kuvaa viiden ulottuvuuden avulla: sosiaaliset, institutionaaliset, poliittiset ja kulttuuriset ja kontingentit tekijät, joita tarkastelen tässä luvussa sekä yksilölliset tekijät, joita tarkastelen seuraavassa luvussa. Lisäksi Gooren katsoi uskonnolliseen aktiivisuuteen vaikuttavan myös elämänsäkaaren vaiheen.

Sosiaaliset tekijät

Sosiaaliset tekijät perheen osalta vaikuttivat haastateltavien uskonnolliseen aktiivisuuteen erityisesti lapsuudessa ja nuoruudessa. Kodin uskonnollisuus näkyi osallistumisena jumalanpalveluksiin, seurakunnan kerhoihin ja leireille. Erityisesti niissä kodeissa, joissa hengellisyys oli ollut vahvasti läsnä, kodin vaikutukset eivät olleet ainoastaan myönteisiä, vaan kodin hengellinen ilmapiiri oli ollut myös ahdistava, mikä näkyi myöhemmässä elämässä haluna ottaa etäisyyttä uskonnollisesta yhteisöstä. Lapsuuden kodin hengellisyydestä haastateltavat puhuivat kuitenkin suhteellisen vähän. Suvun ja lapsuuden perheen uskonnollisuus ei vaikuttanut yleisesti haastateltavien elämään enää aikuisuudessa. Myöhemmin elämässään yksi haastatelluista⁹³ oli palannut kotiseudulle hoitamaan ikääntynyttä äitiään, jonka kanssa oli osallistuttu jumalanpalveluksiin ja seurakunnan muuhun toimintaan. Syy seurakunnan toimintaan oli aluksi ollut äidin toive, mutta äidin kuoltua yhteys seurakuntaan ei ollut katkennut. Merkittävin vaikutus uskonnolliseen aktiivisuuteen perhesuhteista oli kuitenkin puolisoilla. Tämä näkyi arjessa hyvin monin tavoin elämänsäkaaren aikana. Puolison kanssa osallistuttiin seurakunnan vapaaehtoistehtäviin, sateenkaarimessuihin ja muuhun toimintaan. Puolison hengellisyys oli kuitenkin myös rasite parisuhteessa.

”No niin se oli heti kun menin sinne(miesten piiriin), niin löysin kohtaloni. 24 vuotta oltiin yhdessä ja tää henkilö oli helluntailainen – Hän oli naimisissa. Ja hänellä oli kaksi aikuista poikaa, mutta se vaimo kyllä kuoli kohtaan. Hän pelkäsi työpaikkansa puolesta, seurakuntansa puolesta ja sitten tämä

⁹³ H3

vanhempi poika kauheasti ahdisteli häntä. Kaikki se pelko ja ahdistus siirtyi minuun. Se on jotakin aivan hirveää ja 24 vuotta siitä sitten kesti.” H5

Parisuhteella oli yleensä uskonnollista aktiivisuutta vahvistava vaikutus. Kaikki haastateltavat olivat eläneet tai olivat edelleen parisuhteessa, jossa myös puoliso oli ollut aktiivinen seurakunnassa. Parisuhteessa olevat osallistuivat seurakunnan toimintaan yhdessä puolisonsa kanssa ja kävivät uskontoa ja kirkkoa käsitteleviä keskusteluja. Parisuhde oli myös merkittävä tekijä niinä aikoina, kun oma kirkkosuhde oli ollut jollain tavalla kriisissä. Suhde samaa sukupuolta olevaan kumppaniin ei ollut ongelma seurakunnan toimintaan osallistumiselle tällä hetkellä, mutta elämänkaaren aikana se oli tuonut haasteita seurakuntayhteyteen. Esimerkiksi papiksi vihkimisen ehtona yhdelle haastateltavista oli asetettu suhteen päättäminen. Vaikka päätös oli ollut vaikea, haastateltava oli näin toiminut. Tapahtuman ristiriitaisuutta kuvaa hyvin haastateltavan kuvaus:

”kuin mää oon menossa alttarille uhrattavaksi ja mää tulen sieltä päätä lyhempanä, mää menetän itseni. Mää otan vastaan jotakin, mutta mää menetän itseni. Siinä vaiheessa, kun mä menen alttarille vastaanottamaan stoolan, niin piispa laittoi mulle stoolan. Piispahan sen laittaa. Se on se minun ikeeni on sovelias.... Mää en pudottanutkaan päätäni, vaan mut valtasi valtava hyvä olo, että mää olen tullut kotiin”H2

Parisuhteessa tällä hetkellä olevat osallistuivat kirkon toimintaan yhdessä, eivätkä nähneet sitä haasteena. Parisuhdetta ei ollut tarvinnut peitellä kirkonpiirissä, mutta silti siitä avoimesti puhuminen oli ollut myös vaikeaa.

”Minulla oli sellainen näky pappina, että minun tehtäväni oli julistaa rakkautta, armoa ja läsnäoloa. Mää olen koko olemuksellani ja pappeudellani toisille läsnä, mutta mulla ei ole mitään tarvetta säikytellä viattomia mummoja asioilla, joita he eivät ymmärrä.” H2

Avioliitto vastakkaisen sukupuolen edustajan kanssa oli toiminut myös turvapaikkana kirkon sisällä. Omasta identiteetistä puhuminen kirkossa oli vaikeaa vielä 80-luvulla. Yksi haastateltava myös näki, että avioliitto voisi olla väline homoseksuaalisuudesta luopumiseen, mutta näin ei kuitenkaan ollut tapahtunut⁹⁴. Avioliiton antama status oli kuitenkin niin vahva, että sitä ei kyseenalaistettu, vaan se mahdollisti toiminnan kirkon piirissä. Nämä kokemukset kuitenkin nivoutuivat osaksi elämänkaarta ja haastateltavat näkivät aiemmissa avioliitoissaan myös hyviä puolia.

”Mä olin yhdessä Helsingin seurakunnassa ja se oli hirveen hierarkinen ja pappiskeskeinen ja tota, naisiahan siellä syrjittiin. Sitten kun ei ollut pappi niin senkin takia syrjittiin ja sitten tota mä olin siinä vaiheessa löytänyt jo tämän puolen itsestäni tai tunnistanut tai miten se sanotaan. Mä itseasiassa tykkään naisista enemmän ja mää en ollut naimisissa silloin, kun mää olin seurakunnassa töissä. Sit mää tein paljon yhteistyötä toisen nuoriso tai ei toisen vaan nuorisopastorin kanssa. Meillä oli tosi hyvä suhde ja sekin oli naimaton, niin koko ajan nää papit kiusas, että koska te meette kihloihin tai naimisiin. Me pidettiin kato rippikouluja yhdessä ja me oltiin leirillä kaksi viikkoa ja siis meillä ei ollut suhdetta. Sitten mua rupes

⁹⁴ H6

ärsyttämään kun mä en voinut sanoa mitään. Sitten mä asuin silloin, en asunut seurakunnan alueella, vaan mä asuin yhden homon kanssa miehen. Sitten me mentiin jostain syystä naimisiin ja sen jälkeen loppui ne puheet. Se oli ihan tällainen kulissi avioliitto. H6

Suvun ja perheen rooli korostui kaikkien haastateltujen elämäntarinoissa. Ne loivat taustan omalle uskonnollisuuden polulle, mutta perheellä ja suvulla oli kirkkosuhteeseen vaikutusta myös aikuisuudessa ja vanhuudessa. Haastateltavat kuvasivat oman homoseksuaalisuuden vaikuttaneen suhteeseen sukulaisiin ja perheeseen.⁹⁵ Tyypillisesti homoseksuaalisuus oli perheessä aihe, josta ei puhuttu, mutta joka oli perheenjäsenten tiedossa. Moni haastateltava kertoi vältelleensä aiheesta puhumista. Tämä kytkeytyi myös suhteeseen uskonnollisiin yhteisöihin, joissa haastateltavat eivät halunneet tuoda homoseksuaalisuuttaan esiin.

”Tämä on homoseksuaalisuus ei ole koskaan ollut ongelma mulle itselleni eikä nousta ongelmaksi kirkkoon päin. Mä en ole koskaan kokenut tarvetta. Mulla ei ole koskaan ollut tarvetta olla julki homo ja mua ei kiinnostanut niin kuin se mitä heterot tekee tuota ja mä olen sitä mieltä että se on mun yksityisasia, että mikä mun seksuaalinen suuntautuminen on, jos suoraan kysytään niin toki vastaan. Mutta ihmiset ei yleensä tuollaisia asioita kysele.”H7

Homoseksuaalisuus ei siis välttämättä tietoisella tasolla vaikuttanut suhteeseen perheeseen tai uskonnollisiin yhteisöihin, mutta se oli ainakin osin salassa pidettävä asia. Salassa pitäminen mahdollisti osallisuuden, joka olisi tuntunut muuten mahdottomalta. Sukulaisten perhejuhlat, häät, hautajaiset ja ristiäiset olivat niitä tilanteita, joihin useampi haastateltava ei ollut saanut kutsua homoseksuaalisuuden vuoksi.⁹⁶ Tällä voidaan nähdä olevan vaikutusta myös haastateltavien suhteeseen uskonnollisiin yhteisöihin, kun ihminen suljetaan ulkopuolelle merkittävistä elämänkaareen liittyvistä rituaaleista.

”Joskus kun on veljeni poika tuossa muutama vuosi sitten vihittiin, niin kutsu tuli ainoastaan mulle. Minäkään en mennyt sinne.”⁹⁷

Merkittäviä vaiheita elämänkaareissa olivat ne hetket, jolloin haastateltavat saivat kertoa avoimesti itsestään omissa lähiyhteisöissään tai kun heidät otettiin mukaan suvun ja perheen merkittäviin tapahtumiin.

Yhdellä haastateltavalla vanhemmat olivat toivoneet, että haastateltava eheytyisi rukouksen avulla. Homoseksuaalisuus ei sopinut perheen arvomaailmaan eikä kulttuuriin. Myös aiemmin saman haastateltavan elämässä vanhemmat olivat tulleet väliin, kun hän oli rakentanut parisuhdetta toisen miehen kanssa. Yhteys perheeseen säilyi kuitenkin kaikesta huolimatta, mutta yhteydenpito oli vähäistä.

⁹⁵ H7

⁹⁶ H7

⁹⁷ H7

”Koska olisin tietysti halunnut olla siellä, koska jos ihminen on 25 vuotta ollut siinäkin yhteisössä niin se on niin vahvasti mennyt siihen elämänmuotoon, että se oli aivan hirveää, että kun niin sanotusti joutui lähtemään siitä, koska se oli tämmöistä että Rukoillaan minun puolesta, että minussa on riivaaja ja aina sitten tällaista vihjailua

Kahdella haastateltavalla oli omia lapsia. Toisen lapset olivat ottaneet äidin uuden puolison osaksi perhettä heti. Toisella tilanne oli ollut aluksi vaikea, mutta sitten tilanne oli tasoittunut.⁹⁸ Toinen taas kertoi lasten olevan osa perheen elämää.⁹⁹ Muuten haastatteluissa ei puhuttu suhteesta lapseen tai lapsettomuuteen.

Toisena uskolliseen aktiivisuuteen vaikuttavana tekijänä Gooren esittää **institutionaaliset tekijät**. Institutionaalisia tekijöitä ovat mm. tyytymättömyys sen hetkiseen uskonnolliseen ryhmään, uskonnollinen passiivisuus, erilaisten uskonnollisten ryhmittymien läsnäolo, uskonnollisten toimijoiden vaikuttamiskanavat, uskonnolliset johtajat, organisaatiot, käytännöt, rituaalit, etiikka, arvot ja opit. Kaikilta haastatelluilta löytyi kokemuksia uskonnollisista vaikuttajista. Usein kyseessä olivat paikallistasolla toimineet henkilöt ja seurakuntien johtajat. Kaksi haastateltavaa kuvasi sitä, miten kansainvälisten uskonnollisten johtajien tapa toimia oli saanut heidät kääntymään kristillisten yhteisöjen puoleen.¹⁰⁰

”Sitten oli monia vuosia, että mä en käynyt missään hegellisissä meiningeissä ja sitten tässä on ehkä parikymmentä vuotta tai mitähän tässä nyt, että paavi oli tulossa tänne. No niin se messu alkoi ja meni ja mulla vaan kiinnostus heräsi siihen kirkkoon enemmän ja enemmän. Sitten syksyllä. Saman vuoden syksyllä vuonna 1990 lehdessä oli, että seurakunta pitää sellaisia esitelmätilaisuuksia, jos joku haluaa liittyä, niin on sellaisia puheita ja esitelmätilaisuuksia ja mä menin.”H5

Tämä paavin vierailu oli aineistossa poikkeuksellinen esimerkki. Yleisesti tapahtumat olivat selkeästi arkisempia kohtaamisia.

Kulttuurispoliittiset tekijät olivat aiheita, jotka nousivat haastatteluissa esiin, mutta niillä ei yleensä ollut suoraan vaikutusta uskonnolliseen aktiivisuuteen. Näiltä osin keskusteluun nousivat ennen kaikkea naispappeus ja samaa sukupuolta olevien avioliitot. Vanhan kirkon nuorisotyötekijän erottaminen homoseksuaalisuuden vuoksi oli ollut asia, joka oli saanut yhden haastateltavista eroamaan kirkosta. Tässä on tärkeä kuitenkin huomioida, että osalle suhde kirkkoon ja seurakuntaan muodostui ennen kaikkea paikallistasolla. Heidän kohdallaan kirkon ja yhteiskunnan tasolla tapahtuneet muutokset näkyivät hyvin vähän - jos lainkaan - heidän uskonnollisessa aktiivisuudessaan. Tilanteet, jossa kirkon päätöksenteko oli vahvasti ristiriidassa omien arvojen kanssa, olivat osalle etäännyttäviä tekijöitä suhteessa kirkkoon. Välillä paine haastateltaviin kohdistui yhtä aikaa niin kirkon kuin yhteiskunnankin

⁹⁸ H4

⁹⁹ H8

¹⁰⁰ H1, H5

puolelta. Yksi haastateltava koki SETAn toiminnan samanlaiseksi kuin lapsuuden kokemukset helluntaiseurakunnasta.

”tää itsesyrjintä oli toinen mitä 90-luvulla hirveesti kritisoiitiin, että ei saa syrjiä itseänsä vaan että pitää tulla ulos kaapista. Vähän niin kuin uskoontulokokemus. Lakkaa tekemästä syntii itseäsi kohtaan ja tule ulos ja lähde sitten ylämäkeen kirkkautta kohti. Setankin puolesta mulle sanottiin usein, että ei kannata olla pensaassa piilossa, sillä pensaassa vaan pää on piilossa, että ei kannata olla sillä tavalla, että pitää tulla ulos kaapista ja mää koin sen jollakin tavalla vaatimuksena, että jos mää haluan olla Setalainen ja samaistua heidän porukkaansa, niin mun on pakko tulla ulos kaapista.”H2

Kontigentit tekijät eli elämän kriisit tai uskonnon tuomat vastaukset näihin kriiseihin tulivat esiin osassa haastatteluista, mutta vain harvalla ne vaikuttivat suoranaisesti uskonnolliseen aktiivisuuteen tai muuten suhteeseen uskonnollisiin yhteisöihin. Osalla elämän haasteet olivat kuitenkin vahvistaneet heidän suhdetta kristillisiin yhteisöihin.¹⁰¹ Tätä tosin moni ei sanoittanut suoraan, mutta se kävi ilmi haastateltavien narratiiveista. Osa sanoi suoraan, että elämän kriiseillä ei ole ollut mitään vaikutusta heidän suhteeseen kristillisiin yhteisöihin. Yksi haastateltava kuvasi oman vakavan sairautensa vahvistaneen yhteyttä omaan kotiseurakuntaansa, mikä aiemmin oli ollut varsin löyhä.

”Mun täytyy sanoa, että se suhde kirkkoon on niin kuin mulla täällä seurakunta tasolla hyvin löyhä. Mä olin jossain vaiheessa enemmän yhteydessä. Mäkin sairastuin 30 vuotta sitten imusolmukesyöpään ja luulin, että mun elämä päättyy siihen. Silloin mun suhde paikalliseen seurakuntaan oli läheisempi ja tapasin noita ihmisiä. Ne oli tukena. Se ei ollut sitten loppua se, että mä en koe sillä tavalla, että mä aktiivisesti haluaisin osallistua tänne paikalliseen toimintaan vaikka tunnenkin ihmisiä” H7

Kuitenkin kriisin jälkeen suhde paikallisseurakunnasta etäännytti uudelleen. Joka tapauksessa se, että kirkko oli ollut läsnä elämän kriisissä, oli merkittävä kokemus. Näin oli myös yhdellä muulla haastateltavalla, joka oli saanut elämän vaikeina aikoina apua kirkon perheneuvonnasta.

”Se oli sitten niin, että 13 vuotta sitten kävin siellä, niin, näin. Siis aattele, ilmainen ja kirkon.”H5

Tässä tilanteessa aikana, jossa homoseksuaalisuus oli ollut yhteiskunnassa ja kirkossa kiellettyä, oli yksittäinen työntekijä osoittanut hyväksyntää, joka oli vaikuttanut haastateltavaan suuresti. Kirkon työntekijöiden suhtautuminen seksuaalivähemmistöihin elämän taitekohdissa ja kriiseissä oli jäänyt monien haastateltavien mieleen. Vaikka nämä olivat yksittäisiä tapahtumia elämänkaareissa, ne olivat olleet merkittäviä ja ainakin luoneet positiivista kuvaa kirkon työntekijöistä. Tämä oli vahvistanut usein haastateltavien suhdetta seurakuntaan. Yksittäiset kirkon työntekijät olivat olleet myös tukena elämän käännteissä haastateltavia yllättäneillä tavoilla. Kun muu lähipiiri ja seurakunta olivat kääntäneet selkänsä, korostui kirkon työntekijältä tullut tuki. Näissä tilanteissa haastateltavat olivat kokeneet tulleen

¹⁰¹ H7

hyväksytyiksi omana itsenään.

6. Ihan tavallisia ihmisiä

6.1 Homoseksuaalisuus, taakka vai siunaus

Viidennessä luvussa kuvasin uskonnollisen kääntymisen polkua ja uskonnolliseen aktiivisuuteen vaikuttaneita tekijöitä. Tässä luvussa syvennyn siihen, millaista seksuaalivähemmistöön kuuluvana on ollut elää kirkossa ja siihen, mitä kirkko haastateltaville merkitsee tänä päivänä. Tässä luvussa tuon esiin erityisesti **henkilökohtaisten tekijöiden** vaikutuksen kirkkosuhteeseen. Julkista keskustelua seuraamalla tulee helposti kuva, että homoseksuaalisuus ja kristinusko olisivat ristiriitainen yhdistelmä ja vaikeasti yhteen sovitettavissa. Todellisuudessa tällainen lähestyminen antaa liian kapean kuvan seksuaalivähemmistöistä kirkon tai muiden kristillisten yhteisöjen piirissä. Aineisto toi toisaalta esiin elämänkaaren aikana olleet ristiriidat, mutta samalla oman seksuaalisuuden ja uskon yhteensovittaminen ei ollut niin vaikeaa, kuin olin odottanut. Yhdeksi keskeiseksi tekijäksi, joka vahvisti seksuaalivähemmistöihin kuuluvien toimijuutta niin kirkossa kuin yhteiskunnassakin, nousi tiedon lisääntyminen. Kuten yksi haastateltava kuvasi, ” *Eihän meillä ollut kieltä, ei sanoja. Meillä oli vaan Raamattu, sitä luettiin.* ”¹⁰². Yhteiskunnassa ja kirkossa alkanut muutos käynnistyi hitaasti 70-luvulla, jolloin toimintansa aloitti myös seksuaalivähemmistöjen asemaa ajava SETA.

Kirkon virallista linjaa tai sen puutetta suhteessa seksuaalivähemmistöihin pidettiin ongelmallisena. Haastateltavat eivät suoraan sanoneet, miten kirkon pitäisi muodostaa päätöksensä, mutta osalla toiveena oli selkeä viesti.

*”Se mikä, että jos piispat eivät löydä yhteistä linjaa ja se näkyy syvänä hiljaisuutena, se tarkoittaa suhteessa kenttään sitä, että tota seurakuntatasolla tää mielipideilmasto saattaa vaihdella suuresti.”*H8

Osa katsoi myös kirkon jääneen kehityksestä muuta yhteiskuntaa jälkeen.¹⁰³ Tällä haastateltavat eivät kuitenkaan välttämättä nähneet olevan vaikutusta omaan suhteeseensa kristillisiin yhteisöihin. Oma usko ja oma suhde kirkkoon nähtiin erillisinä asioina suhteessa kirkon viralliseen linjaan. Kirkon suhde naispappeuteen ja vanhan kirkon nuorisotyöntekijän erottaminen homoseksuaalisuuden vuoksi¹⁰⁴ olivat kuitenkin kirkon päätöksen tekoon liittyviä asioita, jotka olivat etäännyttäneet haastateltavia kirkosta.

¹⁰² H2

¹⁰³ H7

¹⁰⁴ Toikko 2016.

Haastateltavat toivat esiin vaikeuden yhdistää omaa seksuaali-identiteettiään ja kristillisen yhteisön jäsenyyttä erityisesti nuoruudessa ja aikuisuudessa. Tästä seurasi kahdessa eri todellisuudessa elämistä ja ulkopuolisuuden kokemus.

”Mulla oli jonkinlaisia seurustelusuhteita opiskeluaikana ja mää etsin koko ajan sellaista pysyvää hyvää seurustelusuhdetta, mutta mää en kyllä onnistunut. Ja suurin syy oli se, että mää olin liian uskovainen näihin naisten tansseihin – ja sitten mää olin liian syntinen seurakuntaa ja mää yritin käydä jossain opiskelijälähetyspiireissä tai näin, mutta en mää sielläkään viihtynyt, kun mää jouduin sulkemaan itseni jotenkin ulkopuoliseksi- että mää kyllä kuuntelin ja jonkinlainen jano oli sellaiseen hengelliseen kokemukseen, mutta ei se toiminut kun puolet itsestäni tai enemmänkin oli jotenkin ulkopuolinen... H2”

”no se juttu, että mä olen aina halunnut pitää jollakin tavalla sitä uskosta kiinni, mutta tietenkin se on ollut hirveen raskasta näyttelemistä silloin, kun mä olen ollut homopiireissä niin mä en ole kertonut, että mä olen uskovainen ja uskovaisten piirissä tietenkään en ole silloin kertonut, että olen homo eli mulla on niin kuin aina jompikumpi silmä niin kuin. Mä oon aina sanonut että minkä kyvyn teatteri onkaan mussa menettänyt, sillä mä olen 70 vuotta näytellyt.” H4

Nämä kokemukset, joissa oman homoseksuaalisen identiteetin salaaminen tuntui välttämättömältä tai niiden yhteensovittaminen julkisesti oli vaikeaa, olivat tyypillisiä koko aineistossa. Tästä ei kuitenkaan automaattisesti seurannut oman uskon tai seksuaali-identiteetin kyseenalaistaminen, vaikka nämä puolet omasta identiteetistä tuntui julkisesti olevan mahdoton sovittaa yhteen.

”Mutta jännä mä en niin kuin missään vaiheessa halunnut kuitenkaan luopua uskosta ja Jumalasta ja seurakunnasta...” H4

Myös niissä narratiiveissa, joissa kokemukset eivät olleet näin selkeitä, näkyi oman seksuaali-identiteetin peittäminen kristillisissä yhteisöissä. Kaikki haastateltavat eivät kuitenkaan nähneet tätä ongelmallisena, vaan kokivat esimerkiksi julkisista hellyyden osoituksista pidättymisen olevan osa omaa persoonaa. Kaikkien haastateltavien kanssa kävimme jollain tavalla läpi sitä, mitä on elää yhteiskunnassa ja kirkossa seksuaalivähemmistöön kuuluvana. Muutos yhteiskunnassa ja erityisesti kristillisissä yhteisöissä on ollut haastateltavien elämänkaaren aikana valtava. Haastattelujen perusteella yhteiskunnassa ja kirkossa tapahtuneet muutokset voidaan jakaa haastateltavien elämässä kolmeen vaiheeseen: ensimmäiseksi oman identiteetin peittäminen tai piilottaminen, toiseksi taistelu omasta paikasta ja kolmanneksi oman paikan löytäminen. Peittäminen ilmeni haastatteluissa erilaisin tavoin, mutta keskeistä oli, että oma seksuaalinen suuntautuminen piti piilottaa muilta, mutta joskus myös itseltä. Tämä ei kuitenkaan ollut pelkästään uskonnollisten yhteisöjen haaste, vaan koko yhteiskunnan. Asiallista tietoa seksuaalisuuden moninaisuudesta ei ollut saatavilla. Yksi haastateltava kuvasi, että ei ollut edes sanoja, joilla voisi ymmärtää itseään paremmin.

”Mää istuin omassa huoneessani pienen talon yläkerrassa. Mää olin jostain saanut käsiini vanhan Apulehden, isot siskot oli sen kantaneet, koska se oli syntinen lehti. Siinä oli mustavalkoinen kuva kahdesta

tytöstä, jotka istuivat Mantalla, Helsingin torilla ja siinä oli otsikossa jo, että he rakastavat toisiaan ja lähtevät sen takia Suomesta pois. Koko sen jutun idea ja viesti oli se, että Suomessa ei voi kaksi toisiaan rakastavaa naista olla yhdessä ja siksi ne lähtevät pois Suomesta ja mä järkytyin. Mä jotain tajusin syvällä sisimmässäni, että mä katson nyt peiliin, mutta se oli jotenkin niin inhottava artikkeli ja niin pelottava, että mää niin kuin suljin sen asian pois, mutta tajusin, että mää oon peruuttamattomasti katsonut peiliin ja mä näin siinä itseni.” H2

Tässä tullaan myös naisten ja miesten väliseen eroon tutkielmassani.

Seksuaalivähemmistöihin kuuluvien naisten asema yhteiskunnassa ja kirkossa on siinä mielessä ollut parempi, että naisten välinen läheinenkään ystävyys ei herättänyt hämmennystä¹⁰⁵, mutta toisaalta se teki seksuaalivähemmistöihin kuuluvista naisista näkymättömiä yhteiskunnassa. Miesten väliselle läheisyydelle ei taas kulttuurissa ollut samanlaista tilaa. Toisaalta tämä pakotti miehet tulemaan ulos ”kaapista” ainakin itsellensä. Tässäkin kohtaa on hyvä kuitenkin huomata haastateltavien pieni määrä, ja siksi asiaa tulisi tutkia enemmän, jotta voidaan saada selville, onko naisten ja miesten välisissä kokemuksissa eroa. Miehistä kaikki olivat jo varhaisnuoruudessaan löytäneet oman seksuaalisen suuntautumisensa, jonka sovittaminen yhteiskunnan ja kristillisten yhteisöjen normeihin tuntui haastavalta tai mahdottomalta. Tästä seurasi moninaisia haasteita, jotka näkyivät esimerkiksi mielenterveysongelmina. Silti osa kuvasi myös sitä, että oma seksuaali-identiteetti ja vakaumus eivät olleet aiheuttaneet mitään ristiriitoja elämänkaaren aikana.¹⁰⁶

Kahdella haastatteluista miehistä oli henkilökohtaisia kokemuksia eheytyshoidoista, ja kolme oli kohdannut sielunhoidollisia tilanteita, joissa oli tarjottu mahdollisuutta homoseksuaalisesta identiteetistä luopumiseen. Eheytyshoitojen tavoitteena oli ihmisen seksuaali-identiteetin hoitaminen homoseksuaalisuudesta heteroseksuaalisuuteen. Haastateltujen kokemukset eheytyshoidoista olivat pääosin traumaattisia.

”Niin hänen luona kävin ehkä vuoden päivät, tota niinku juttelemassa. Ja hänellä oli semmonen teesi, että tota (pitkä hiljaisuus) homoseksuaalisuus ja itsytydytys ovat poikkeavuuksia, jotka johtuvat siitä, että on sattunut harrastamaan niitä ja ruvennut tykkäämään niistä, mutta niistä voi myös pois oppia. Mä rupesin harrastamaan sitten pois oppimista. — Hän taas ohjas mut sit psykoanalyttikon luo. Niin silloin mä aloitin sen psykoanalyysin, jota kesti sitten viis vuotta. Neljä kertaa viikossa. 11 kuukautta vuodessa. Se oli semmonen, että mä makasin selälläni, että en nähnyt psykoanalyttikko ja puhuin, niin kuin sanotaan, että tuotiin materiaalia. Puhuin mitä tuli mieleen ja se ja se on se minkä olis pitäny sitte tuoda esiin jotain piileviä pelkoja, jotka mä olisin saanut pois ja muuttunu heteroksi” H1

Toisella haastatelluista homoseksuaalisuudesta eheytymispyrkimys oli taas jättänyt lämpimiä muistoja, vaikka hän totesikin, että yksikään hoitoon osallistuneista ei eheytnyt, eikä hän enää katsonut sen vastaavan hänen ajatteluaan.

¹⁰⁵ H2

¹⁰⁶ H7, H8

"tavallaan se oli kivaakin, mä tykkään tällaisesta yhdistystoiminnasta, tykkäsin tavata ihmisiä siellä ja sieltä on tosiaan monia sellaisia hyviä ystäviä, jotka ovat edelleen mun elämässä ja hyviä ystäviä ja pidetään yhteyttä ja käydään kylässä toisillemme näin ja tosiaan sieltä näitä monia ihmisiä on." H4

Tässä tapauksessa seksuaali-identiteetin muuttamiseen pyrkivistä miehistä tuli jollakin tavalla oma yhteisö, jossa usko ja homoseksuaalisuus olivat yhdistäviä tekijöitä. Kuitenkaan kukaan hoitoihin hakeutunut ei kokenut muutosta seksuaali-identiteetissään. Osa sielunhoidollisista kohtaamisista oli hyviksi koettuja, ja ne vahvistivat omalla tavallaan suhdetta kristillisiin. Esimerkiksi seurakunnan perheneuvonta oli ollut edellä aikaansa ja kyennyt lähestymään haastatellun homoseksuaalisuutta ammattimaisesti. Tärkeiksi olivat myös nousseet sellaiset kirkon työntekijät, joilta oli tullut tukea niinä aikoina, kun omasta paikasta kristillisissä yhteisöissä joutui taistelemaan.¹⁰⁷

Yhteiskunta ja kirkko olivat muuttuneet 1980-luvulla siinä määrin, että silloin tarjoutui mahdollisuus etsiä omaa paikkaansa homoseksuaalina kristittynä seurakuntien piiristä. Tässä on kuitenkin selkeä ero muiden kristillisten yhteisöjen ja luterilaisen kirkon välillä haastateltujen kokemuksissa. Ensimmäiset erityisesti sateenkaarikristityille suunnatut ryhmät aloittivat toimintaansa, ja stereotyyppinen kuva homoseksuaaleista laajeni, ja myös kristityt seksuaalivähemmistöihin kuuluvat rupesivat käyttämään ääntään julkisuudessa¹⁰⁸.

Seurakuntien erityisesti seksuaalivähemmistöille suunnattu toiminta oli haastateltaville tuttua, ja osa olikin löytänyt tällaisesta toiminnasta oman paikkansa. Tässä tosin tuli esiin maantieteelliset erot. Kaikilla haastateltavilla ei ollut sateenkaarikristityille suunnatusta toiminnasta kokemusta¹⁰⁹. Sateenkaarimessut ja muu seksuaalivähemmistöille suunnattu toiminta koettiin turvallisena paikkana osallistua seurakunnan toimintaan ja erityisesti ehtoolliselle osallistumisen merkitys nousi tärkeäksi.

"Mutta siellä oli kyllä hyvin tärkeä se, että saatiin pidettyä niitä sateenkaarimessuja ja mä olin kuitenkin pienenä oppinut tuntemaan, että oli tärkeä päästä osallistumaan ehtoolliselle. Se, että sai sitten osallistua homoille tarkoitettuun ehtoolliseen, niissä oli kyllä upee filis." H1

Vaikka haastateltavien suhde kirkkoon oli tällä hetkellä pääosin hyvä tai neutraali, kristillisten yhteisöjen puolelta tulleet negatiiviset kokemukset olivat jossain määrin taakka edelleen. Osa kokemuksista oli ollut hyvinkin traumaattisia. Näitä kokemuksia haastateltavat olivat lähestyneet erilaisin tavoin, ja osa oli tapahtuneiden asioiden kanssa hyvinkin tasapainossa, ja he hyväksyivät kirkon moniäänisenä myös seksuaalivähemmistöihin kohdistuvien kysymysten osalta. Tätä auttoi kokemus siitä, että kirkossa oli kaikesta

¹⁰⁷ H5, H3

¹⁰⁸ H2, H8, H1

¹⁰⁹ H4, H6, H7

huolimatta mahdollisuus toimia omana itsenä. Toisaalta selkeän linjan puuttuminen kirkolta herätti myös huolta ja muistutti vanhoista ikävistä kokemuksista. Yksi haastateltava¹¹⁰ kuvasi, että tärkeintä on, että hänet siunaa hautaan pappi, joka hyväksyy hänen identiteettinsä kokonaisuena¹¹¹. Osalle haastateltavista kirkko oli myös menettänyt merkitystään. Halua osallistua kirkolliseen keskusteluun tai sen toimintaan ei enää ollut. Tällainen etääntyminen liittyi ehkä laajemmin kirkon roolin heikkenemiseen yhteiskunnassa, mutta toisaalta yksi haastateltava toi esiin myös halun erottautua kristinuskosta ylipäättään juuri sen tuomien traumaattisten kokemusten vuoksi. Erityisesti kahdelle helluntaiseurakunnan toiminnassa mukana olleelle epäilykset koko kristinuskoa kohtaan olivat vanhuudessa kasvaneet. Tulkitsen tämän liittyvän siihen, että oman itsensä hyväksyminen homoseksuaalina oli haastava sijoittaa seurakunnassa valinneeseen kirjaimelliseen raamatuntulkintaan.

Haastatteluissa nousi esiin myös halu vaikuttaa kirkossa edelleen. Omat kokemukset kirkosta olivat ehkä vahvistaneet halua puhua seksuaalivähemmistöjen oikeuksien puolesta. Kun eläkkeellä työelämä oli jäänyt taakse, toi se vapauden kokemuksen ilmaista omia mielipiteitään voimallisemmin.¹¹² Useat haastateltavat kuvasivatkin oman tarinansa kertomisen olevan erityisen tärkeää joko itselle tai siksi, että se voisi auttaa muita. Haastatteluissa korostui ajatus siitä, että kirkossa on tällä hetkellä tilaa seksuaalivähemmistöille, ja perinteisissä tulkinnoissa pidättäytyvät näyttäytyivät vähemmistöinä. Ehkä osin tästä syystä, erityisesti seksuaalivähemmistöille suunnattu toiminta ei enää näyttäytynyt yhtä tärkeänä kuin se aiemmilla vuosikymmenillä oli ollut. Paikka omana itsenä löytyi paikallisseurakunnasta, tai ei voida ainakaan sanoa, että syynä ulkopuolelle jäämiseen olisi ollut seksuaali-identiteetissä, vaan tekijät etääntymiselle olivat muita. Toki kaikki elämänkaaren aikana tulleet kielteiset kokemukset vaikuttivat edelleen haastateltavien kokemuksiin kirkosta. Toiveena kirkolle ei ensisijaisesti ollut sateenkaarikristittyjen oma toiminta vaan mahdollisuus osallistua turvallisesti oman seurakunnan toimintaan.

”mitä me voisimme antaa seurakuntiin, että ollaan vaan omana itsenämme läsnä osa seurakuntaa. Me ei tarvita mitään erillistä mummopiiriä, me ei tarvita sateenkaariryhmää eikä raamattupiiriä.” H2

”Mä näitäkin asioita olen jollekin kertonut, että mun niin kuin tarkoitusperä on se, että mä haluan, että ne jotakin kautta menis sillä tavalla, että me ollaan ihan tavallisia ihmisiä ja ne on ihan tavallisia tunteita....” H3

Moni haastateltava kuvasi sitä, että myös seksuaalivähemmistöihin kuuluvana on tilaa toimia seurakunnassa. Osallistumiseen vaikuttavat syyt olivat ennen kaikkea omaan valintaan

¹¹⁰ H3

¹¹¹ H3

¹¹² H2

tai kirkossa järjestettävään toimintaan liittyviä kuin omaan seksuaalisuuteen liittyviä. Ainoastaan yksi haastateltava osallistui seurakunnassa eläkeikäisille järjestettävään toimintaan. Kolme haastateltavaa ei kokenut erityisen vahvaa suhdetta omaan kotiseurakuntaan. Yhdelle kirkko oli myös hänen ikääntyessään ensisijaisesti vaikuttamisen kanava, vaikka hän piti mahdollisuutta osallistua ehtoolliselle tärkeänä. Neljälle haastateltavalle kirkko oli kuitenkin aktiivisen toimijuuden paikka ja erittäin merkittävä niin hengellisyyden kuin osallisuudenkin näkökulmasta. Näissä haastatteluissa korostui erityisesti se, mitä osallisuus kirkossa tarkoittaa heille tänä päivänä. Toisaalta kaikilla heistä oli kokemus siitä, että toimintaan voi osallistua omana itsenä, mutta samalla he kuvasivat niitä ristiriitoja, joita osallisuus herättää. Ikääntymiseen liittyen keskustelimme myös kahden haastateltavan kanssa elämän päättymisestä. Toinen toi esiin sen, että koki erityisen tärkeäksi, että hänet siunaa hautaan pappi, joka pystyy hyväksymään myös hänen seksuaalisuutensa.

6.2 Ristiriitaiset rituaalit

Suomalaiselle uskonnollisuudelle tyypillisesti¹¹³, suhde kirkkoon nousi keskeiseksi haastateltavilla erityisesti elämänsäkaareen liittyvien rituaalien kasteen, avioliittoonvihkimisen ja hautaan siunaamisen kautta. Osallistuminen eri kirkon toimituksiin itsessään näytti vahvistavan suhdetta kirkkoon, mutta sosiaaliset suhteet olivat toisinaan esteenä niihin osallistumiselle. Keskeistä kokemuksissa oli, että rituaalien kautta ihminen tuli tunnustetuksi omana itsenään. Kysymys siitä, saanko olla totta seksuaalivähemmistöön kuuluvana, tiivistyi useissa haastatteluissa.

”Mulla on kummi.... Niin määhän en oo kelvannu tässä suvussa kummiksi. Oikeastaan mulla on valtavan suuri suku isän puolelta on kymmenen ja äidinpuolelta on kaksitoista sisarusta ja serkkuja on pilvin pimein. Ja sitten mulla asuu tässä naapurissa mun serkku ja ne sai tytön ja mä pääsin kummiksi niin se on ollut ihan valtava asia. Siis se on tosi ja mä oon sen kanssa.”-H3

Suvun perhejuhliin liittyi myös toisinaan taistelu tunnustetuksi tulemisesta. Näissä tilanteissa kyse oli usein siitä, että suvun juhliin ei tullut kutsua, jonka haasteltavat näkivät johtuvan heidän seksuaalisesta suuntautumisestaan. Haastateltavat toivat esiin kokemuksia, joissa heidät tai heidän puolisonsa oli rajattu suvun juhlista pois. Tämä saattoi ilmetä esimerkiksi niin, että kutsu sukulaisen häihin tai hautajaisiin tuli vain toisen nimellä.

”Oli siinä semmoinen kyllä, että mulla on aika iso iso, meitä oli kuusi lasta kaiken kaikkiaan. Niin mun vanhemmat veljet piti perhejuhlia, niin ne ei kutsuneet häntä aluksi. Sitten mä suivaannuin, että jos te että kutsu häntä, niin mää en tuu kans näihin juhliin sitten. Sen kummemmin me ei siitä puhuttu. Ja ollaan ihan hyvissä väleissä sillain.” H6

¹¹³ Ketola 75, 2016. Suomalaisten julkinen uskonnollinen osallistuminen tapahtuu tyypillisesti toimitusten yhteydessä. Vuonna 2015 42 prosenttia suomalaisista oli osallistunut kirkolliseen toimitukseen.

Edellä kuvatussa tilanteessa suvun suhtautuminen homoseksuaalisuuteen oli muuttunut myöhemmin, ja myös kumppanista tuli osa perhettä. Tällainen muutos näkyi useammassa haastattelussa. Alussa oman läheisen seksuaalinen suuntautuminen oli ollut vaikea hyväksyä, mutta ajan kuluessa suhtautuminen muuttui. Toisilla taas suhde sukulaisiin oli katkennut kokonaan. Sukulaisten suhtautuminen tuli esiin juuri suvun juhliin liittyen.

”...mun veli yritti estää jopa x:n (haastateltavan elämäkumppani) osallistumisen mun äidin hautajaisiin, joka oli aivan absurdi juttu. – Me päätettiin sitten, että mä otin yhteyttä paikalliseen pappiin, jonka tiesin tulevan äidin siunaamaan, niin me tavattiin sitten tää pappi samalla käynnillä siellä. Meillä oli oikein hyvä keskustelu siellä sitten, niin kuin tää stoori, että mikä tässä on ongelma. Lähinnä kysyttiin sitä, että voiko mun veli estää x:n osallistumisen siihen siunaustilaisuuteen. Hän sanoi, että ei voi, että kirkko on avoin kaikille, että ootte tervetulleita.”H7

Tilanne oli siinä mielessä merkittävä, että se katkaisi lopullisesti välit sukulaisiin. Kirkon työntekijä näyttäytyi tässä tilanteessa kuitenkin keskeisenä toimijana ja mahdollisti myös haastateltavan osallistumisen kumppaninsa kanssa hautajaisiin. Suvun kanssa olleet haasteet eivät siis suoraan vaikuttaneet kirkkosuhteeseen, mutta sulkivat haastateltavan perheyhteydestä ja samalla myös tulevista perhejuhlista.

Avioliittolain muuttuessa 2017 avautui avioliiton mahdollisuus myös samaa sukupuolta oleville pareille. Kysymys avioliitosta jakoi haastateltavien näkemyksiä. Haastatellut naiset elivät kaikki avioliitossa samaa sukupuolta olevan kumppaninsa kanssa. Miehistä neljä¹¹⁴ eli vakituksessa parisuhteessa, mutta yksikään miehistä ei kokenut avioliittolain muutoksen koskettaneen heitä. Syyt tähän olivat moninaisia. Toisaalta oma ajatus suhteessa avioliittoon oli muuttunut vasta viime aikoina, mutta jaettu kokemus oli, että haastatellut miehet eivät kaivanneet kirkon tai yhteiskunnan virallista siunausta parisuhteelleen. Osa kuitenkin kuvasi, että avioliitto olisi ehkä ollut mahdollinen joskus aiemmin, mutta se ei enää ollut ajankohtainen. Tämä tuli esiin myös aiemmassa aihetta käsitelleessä tutkimuksessa, erityisesti yli 80-vuotiaille muutos oikeuksien avautumisesta samaa sukupuolta oleville pareille lainsäädännölliset muutokset ovat tulleet liian myöhään.¹¹⁵ Aineistossa se tuli esiin erityisesti tässä kysymyksessä. Kuitenkaan aineiston perusteella ei voida suoraan sanoa, olisiko avioliitto ollut mahdollinen, jos lakimuutos olisi tullut aiemmin ja kirkon linja olisi ollut suopeampi. Haastatteluun osallistuneet naiset taas elivät kukin avioliitossa samaa sukupuolta olevan kumppaninsa kanssa tällä hetkellä. Heille kaikille avioituminen oli ollut tärkeä virstanpylväs heidän elämässään. Tässä myös kirkolla oli keskeinen rooli.

¹¹⁴ H3,H4, H5, H7

¹¹⁵ Waite, 2015.

”Niin mulle tää (avioliitto) oli isompi asia kun Pirkolle (nimi muutettu). Pirkolla oli se oma avioliittokokemus ja perheen perustamiskokemus, mutta mulle se oli niin taas, jos puhutaan eheytymisestä, niin kyllä naimisiinmeno minut eheytti lopullisesti, koska mä sain statuksen olla niin kuin muutkin, niin kuin ne työtoverit, jotka puhuu perheestään, niin Pirkko on tässä on meidän keskustelun aikana useamman kerran viitannut siihen, että Liisa pitää huolen, kun kaikki kuulee, että tässä minun vaimoni.” H2

Avoliitto antoi parisuhteelle julkisen statuksen, ja sitä kautta parisuhde sai myös kirkon ja yhteiskunnan virallisen tunnustuksen. Yksi haastateltava kertoi, että häitä oli vietetty jopa useaan otteeseen. Ensin näin oli tapahtunut parisuhteen rekisteröinnin yhteydessä, myöhemmin toisessa kotimaassa. Kirkollinen siunaaminen oli ollut pariskunnan viimeinen hääjuhla. Vaikka haastateltava kuvasikin, että kirkkohäät olivat ennen kaikkea esteettisistä syistä tärkeä. Jollain tavalla nämä haastattelut kuitenkin osoittivat, mikä kirkollisen vihkimisen asema ihmisille on.

Kuitenkin kirkon epäselvään suhteessa samaa sukupuolta olevien avoliittoon suhtauduttiin kriittisesti. Yksi haastateltava kertoi, että oma suhtautuminen avoliittoon oli konservatiivinen, ja vasta viime aikoina hän oli ruvennut hyväksymään samaa sukupuolta olevien avoliitot, mutta ei silti nähnyt avoliittoa omakseen.¹¹⁶

Neljä haastateltavaa oli elänyt avoliitossa aiemmin vastakkaista sukupuolta olevan kumppanin kanssa. Yksi heistä kuvasi sitä, miten avoliiton antama institutionaalinen tuki antoi paremmat edellytykset kirkossa toimimiseen.

”Mä olin yhdessä seurakunnassa (töissä) ja se oli hirveen hierarkkinen ja pappiskeskeinen ja tota naisiahan siellä syrjittiin. Sitten kun ei ollut pappi, niin senkin takia syrjittiin ja sitten, tota mä olin siinä vaiheessa löytänyt jo tämän puolen itsestäni tai tunnistanut tai miten se sanotaan. Mä itseasiassa tykkään naisista enemmän ja mää en ollut naimisissa silloin, kun mää olin seurakunnassa töissä. Sit mää tein paljon yhteistyötä toisen pasroin kanssa. Meillä oli tosi hyvä suhde ja sekin oli naimaton, niin koko ajan nää papit kiusas, että koska te meette kihloihin tai naimisiin. Me pidettiin kato rippikouluja yhdessä ja — ja siis meillä ei ollut suhdetta. Sitten mua rupes ärsyttämään. kun mä en voinut sanoa mitään. Sitten mä asuin yhen homon kanssa, miehen. Sitten me mentiin jostain syystä naimisiin ja sen jälkeen loppui ne puheet. Se oli ihan tällainen kulissi avoliitto.”-H6

Yhteiskunnan normeihin asettumalla haastateltava haki itsellensä suoja työyhteisön painostukselta. Tulkintani mukaan avoliiton antama status oli välttämättömyys työrauhan saavuttamiseksi. Kaikille haastatelluille avoliitto vastakaista sukupuolta olevan kumppanin kanssa ei kuitenkaan ollut kulissi vaan luonnollinen osa elämänkaarta. Vaikka erojen syynä ei ollut suoranaisesti oma homoseksuaalisuus, niin silti eroihin liittyi jonkunlainen kokemus itsensä löytämisestä. Ero ei kuitenkaan aina ollut helppo, ja yksi haastateltava kuvasikin, miten se oli suoranaisesti vaikuttanut myös suhteeseen seurakuntaan, sillä avioerosta oli seurannut seurakuntayhteydestä erottaminen.¹¹⁷

¹¹⁶ H4

¹¹⁷ H4

Ehtoollisen merkitys nousi esiin myös haastatteluissa. Niille, jotka siitä puhuivat, mahdollisuus osallistua ehtoolliselle oli keskeinen osa kirkkosuhdetta ja omaa uskon harjoittamista. Erityisesti yksi haastateltava kuvasi sitä, miten merkityksellistä ehtoolliselle osallistuminen on sateenkaarimessussa, jossa voi turvallisesti mennä ehtoollispöytään ystävien kanssa.¹¹⁸ Ehtoolliseen liittyi yhdellä henkilöllä myös kipeitä kokemuksia. Alueelle oli saapunut pappi, joka saarnasi homoseksuaalisuuden syntisyydestä. Kokemus saarnan aikana oli ollut niin voimakas, että haastateltava ei ollut tämän jälkeen enää pystynyt osallistumaan ehtoollispöytään.¹¹⁹

Naisten pappisvihkimykseen liittyvät kysymykset olivat koskettaneet kahta haastateltavista henkilökohtaisesti. Toinen sai kokemuksen siitä, että hänet vihittiin papiksi ja toinen jäi ilman vihkimystä. Se, että itsellä ei ollut mahdollisuutta tulla papiksi oli yhtä haastateltavista syvästi koskettava kokemus. Syynä oli kirkossa valinnut tilanne, jossa sukupuoli oli este pappuudelle

”mutta sitten mua kyllä katkerointi hirveästi se, että musta ei voinut tulla pappia, koska silloin naispappeus ei ollut mahdollinen eli mä olin sitten lehtorina” -H6

Haastateltava kertoi oman seksuaalisen suuntautumisensa olleen suurin syy siihen, miksi hän hakeutui myöhemmin elämässään kirkon töiden ulkopuolelle. Syynä ei kuitenkaan suoranaisesti ollut se, että haastateltavaa ei olisi hyväksytty kirkon töihin, vaan oman seksuaalisuuden salassa pitäminen kävi liian raskaaksi. Kysymys pappisvihkimyksestä oli noussut haastateltavan mieleen jälleen viime vuonna.

”On kyllä jännä, kun mä olin nyt siellä Tuomiokirkossa viime vuonna, kun oli tämä yksi pappisvihkimys, mä en tiedä olitko sä siellä. — — Se on kyllä jännä että jostain syvältä, syvältä, mulla tuli itku, että mua ei ole ikinä vihittä papiksi.” H6

Tämä on vain yksi esimerkki, miten voimakas vaikutus ihmisen rajaamisesta ulkopuolelle hänen henkilökohtaisten ominaisuuksien vuoksi voi olla. Jollain tavalla tämä lainaus tiivistää myös muiden haastateltavien kokemuksia ulkopuolelle jättämisestä ja auttaa ymmärtämään sitä, miksi osa haastateltavista on etäännytynyt kristillisistä yhteisöistä. Toisaalta hetki, jolloin haastateltava sai kokea palvella alttarilla, oli merkittävä kokemus.

”Mutta kyllä se oli mulle arvokas tapahtuma, kun mun isä kuoli, niin mä olin siunaamassa häntä. Mun veljen ja veljen vaimon kanssa. Ja sitten kun mun äiti kuoli, niin mä olin myös silloin alttarilla. Kyllä se niin ku, siinä mä sain jotenkin maistaa sitä kirkollisen toimituksen kokemusta, että on siinä osallisena.” H6

Myös toinen haastateltavista naisista oli hakeutunut kirkolle töihin ja saanut pappisvihkimyksen naisten pappuuden avautuessa 1988. Mahdollisuudet toimia

¹¹⁸ H1

¹¹⁹ H3

seksuaalivähemmistöön kuuluvana pappina avoimesti ei kuitenkaan ollut tuolloin mahdollista. Haastateltava oli joutunut pappeuden vuoksi luopumaan parisuhteestaan toiseen naiseen ja lupauduttava siihen, että ei toteuta omaa seksuaali-identiteettiään. Kutsu pappeuteen oli kuitenkin niin vahva, että haastateltava oli tähän valmis.

”se(piispa) soittaa sitten mun perään, että hän on konsultoinut nähtävästi arkkipiispaa tai ketä hän sitten oli konsultoinut, mutta hän joutuu pyytämään minulta, että lakkaan toteuttamasta identiteettiäni ja muutan välittömästi pois tämän naisen luota. Nämä kaksi asiaa, jos mää teen, niin hän pystyy vihkimään minut ja mää lupasin tämän puhelimessa” H2

Tästä alkoi pitkä ja vaikea tie kirkossa. Voimakkaan pappiskutsumuksen rinnalla kulki ulkoapäin tuleva paine siihen, että oma seksuaali-identiteetti on pidettävä piilossa. Aikaa kului ja haastateltava löysi lopulta seurakunnan, jossa oli hyvä toimia, vaikka työssä ollessaan hän ei koskaan puhunutkaan puolisoistaan.

On hyvin ymmärrettävää, että haastateltavien monet elämäkokemukset kristillisiin yhteisöihin tiivistyivät kirkollisiin toimituksiin, sillä ne ovat monelle suomalaiselle keskeinen osa uskonnon harjoittamista. Ne liittyvät samalla usein myös elämän keskeisiin taitekohtiin. Tässä kirkontyöntekijöiden, kollegoiden ja lähiyhteisön suhtautuminen korostuu.

7. Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkimustehtäväni oli selvittää, millainen merkitys kristillisillä yhteisöillä on ollut seksuaalivähemmistöihin kuuluville yli 65-vuotiailla elämänsä aikana. Keskeisenä tuloksena voidaan sanoa, että haastateltujen suhde kristillisiin yhteisöihin oli ristiriitainen. Kristillisillä yhteisöillä oli merkittävä rooli haastateltavien elämänsä aikana, ja haastateltavat olivat löytäneet paikan kristillisistä yhteisöistä. Aineiston perusteella voidaan katsoa, että tänä päivänä erityisesti luterilaisessa kirkossa on enemmän tilaa seksuaalivähemmistöihin kuuluville. Kuitenkin kokemukset, joissa ihmisen koko identiteetti ei ollut tullut tunnustetuksi, oli etäännyttänyt haastateltavia kirkosta. Kristillisten yhteisöjen rooli korostui elämän taitekohtiin liittyvinä aikoina ja elämän kriiseissä erityisesti. Tuloksissa korostuivat ne tilanteet, joissa haastateltavat olivat tulleet seurakuntien työntekijöiden tasolta kohdatuiksi. Haastateltavien kokemusten pohjalta vaikuttaa siltä, että kristillisten yhteisöjen merkityksessä on havaittavissa kolme vaihetta, joita kuvaan sanoilla selviytyminen, irtautuminen ja paluu.

Tutkielmassani peilasin kristillisten yhteisöjen merkitystä yli 65-vuotiaiden seksuaalivähemmistöihin kuuluvien elämässä Henri Goorenin uskonnollisen kääntymisen polun teoriaan, jossa hän katsoo erilaisia aktiivisuuden tasoja ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Lapsuudessa ja nuoruudessa kokemukset kristillisistä yhteisöistä olivat luoneet elämänsä aikana

läpi kantavan suhteen kirkkoon, mikä oli tullut useaan otteeseen kuitenkin haastetuksi. Tulkintani on, että haasteista huolimatta lapsuuden kodin vahva hengellisyys oli jättänyt haastateltaville kiinnostuksen kristinuskoon ja kristillisiä yhteisöjä kohtaan. Tämä vastaa hyvin myös Goorenin havaintoa, joka katsoo lapsuuden kodin hengellisyyden vaikuttavan uskonnolliseen aktiivisuuteen myös aikuisena.¹²⁰ Tuloksissa kuitenkin näkyy, että erityisesti haastateltavien lapsuus ja nuoruus olivat aikaa, jolloin tietoa ja ymmärrystä seksuaalisuuden moninaisuudesta oli vähän niin yhteiskunnassa kuin kristillisissä yhteisöissä. Tästä seurasi oman seksuaalisen suuntautumisen peittäminen, tarve muuttaa omaa seksuaali-identiteettiä ja oman seksuaalisen ja uskonnollisen identiteetin erottaminen toistaan. Tässä kokemukset noudattavat aiemmissa tutkimuksissa havaittua tapaa käsitellä omaa sisäistä konfliktia seksuaalisen ja uskonnollisen identiteetin välillä.¹²¹ Tätä aikaa, jossa haastateltavat eivät voineet olla avoimesti osana seurakuntien toimintaa, kutsun selviytymiseksi.

Myöhemmin elämässä haastateltavilla oli irtaantumisen kokemuksia yhteisöistä joko osallisuuden tai/ja jäsenyyden tasolla. Vaikuttavia tekijöitä oli erilaisia, mutta omaan seksuaali-identiteettiin liittyvät kysymykset olivat usein osasy sirtautumiseen. Tyypillisesti irtaantumisen kokemukset liittyivät tavallisiin elämänkaareen liittyviin muutoksiin, kuten asuin- tai työpaikan vaihtumiseen. Muita syitä olivat erottaminen seurakunnasta, ristiriita omien ja kirkon arvojen välillä, liittyminen uuteen uskonnolliseen yhteisöön tai henkilökohtaiset negatiiviset kokemukset. Osalle irtautuminen tarkoittaa ainoastaan osallistumisen aktiivisuuden vähenemistä. Goorenin näkemyksen mukaan ero yhteyden (*affiliation*) ja irtaantumisen (*disaffiliation*) välillä on vähäinen, ja paljon riippuu siitä, kenen kokemuksesta käsin asiaa katsotaan.¹²² Ikääntyessä irtautuminen liittyi ennen kaikkea oman arvomaailman muutokseen. Kirkko ei enää pystynyt tarjoamaan merkitystä elämään, vaan merkityksen etsintä kohdistui kirkosta ulospäin.

Useimmilla haastatteluista yhteys seurakuntaan oli löytynyt uudelleen. Muutos ei ollut useinkaan radikaali, vaan jatkumoa sille yhteydelle, joka oli syntynyt jo lapsena. Uuteen yhteyteen liittyi kuitenkin avoimempi suhde kristillisiin yhteisöihin ja kirkossa tapahtunut asenneilmapiirin muutos. Haastateltavien elämänkaareessa oli vaikea havaita Gooren kuvaamaa kääntymisen tai uskoon tulemisen vaihetta, jossa uskonnosta olisi tullut radikaalilla tavalla syvempi osa identiteettiä. Kyseessä oli ennemminkin lapsuuden usko, joka oli kantanut läpi elämän ja näin kristillinen identiteetti oli koko elämänkaaren ajan osa ihmistä.

¹²⁰ Gooren 2010, 112.

¹²¹ Pietkiewicz, Kolodziejczyk-Skrzypek 2015, 1582.

¹²² Gooren 2010, 48-49.

Toisaalta asia voi olla niin, että tutkimuskysymys tai haastattelujen rakenne ei antanut tilaa tällaisen kysymyksen pohtimiselle. Monella haastateltavalla oli silti elämässä kokemuksia, jotka olivat vahvistaneet uskoa tai suhdetta omaan hengelliseen yhteisöön. Yhteyden syventymiseen vaikutti kristillisten yhteisöjen edustajien kohtaaminen, elämän kriisit sekä kristinuskon sanoman uudelleen ymmärtäminen. Näkemykseni aineiston perusteella on, että oman seksuaali-identiteetin peittäminen oli osasyynä siihen, että suhde kristillisiin yhteisöihin ei syventynyt. Osalla oman seksuaali-identiteetin paljastuminen oli aineiston perusteella ollut este seurakunnassa toimimiseen. Silti osa haastateltavista oli valmiita peittämään identiteettinsä, jotta he voisivat toimia seurakunnassa.

Aineiston perusteella ei voida sanoa, että seksuaali- ja sukupuoli-identiteettien yhteensovittaminen olisi yksilötasolla ongelmallista. Haasteen vaikuttaa muodostavan ennemminkin se, miten ympäristö suhtautuu seksuaalivähemmistöihin. Tämä voi olla kristillisten yhteisöjen erityinen haaste. Kyetäänkö kirkossa näkemään ikääntyneen väestön moninaisuus ja tarpeet, on tärkeä kysymys, johon tutkimus ei tuonut yksiselitteistä vastausta. Tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että vaikka sateenkaarikristityille suunnatulle toiminnalle on oma paikkansa, tärkeää on myös mahdollisuus osallistua oman kotiseurakunnan toimintaan ja tulla hyväksytyksi siellä omana itsenä. Tämä havainto linkittyy nykyaikaiseen tunnustusteoriaan, jonka keskeinen ajatus on vastavuoroinen tunnustaminen. Ihminen on kykeneväinen täysipainoiseen elämään vasta tunnustetuksi tulemisen kautta. Oleellinen osa tunnustamista on toisen identiteetin tunnustaminen, että näemme toisen ihmisen sinä persoonana, joka hän on.¹²³ Seksuaalivähemmistöön kuuluvien ihmisten elämässä tärkeitä tunnustamisen vaiheita olivat hetket, jolloin he saivat toimia täysivaltaisina seurakunnan jäseninä ja heidän tekemänsä työn arvo ja heidän ihmissuhteensa tulivat nähdyiksi.

Vanhuus ei näytä erottuvan uskonnollisen aktiivisuuden vaiheena aineistossa. Tulosten perusteella näyttää siltä, että suhde kristillisiin yhteisöihin on vanhuudessa asettunut omalle paikalleen. Uskonnolliseen aktiivisuuteen ja kristillisten yhteisöjen merkitykseen ovat vaikuttaneet enemmän elämänkaaren tapahtumat kuin ikä itsessään. Tätä puoltaa myös aiempi tutkimus uskonnollisuudesta vanhuusiässä; vanhuus ei itsessään lisää uskonnollista aktiivisuutta.¹²⁴ Puolella haastateltavista osallistuminen kristillisten yhteisöjen toimintaan oli vahvistunut tai säilynyt yhtä vahvana kuin aiemmin elämässä, ja puolet haastateltavista taas oli etääntynyt kristillisistä yhteisöistä vanhuudessaan. Elämänkaaren aikana tulleet traumaattiset kokemukset kristillisissä yhteisöissä sekä julkinen keskustelu

¹²³ Koskinen 2017, 23-25.

¹²⁴ 76.

seksuaalivähemmistöistä oli vaikuttanut niin, että kristilliset yhteisöt eivät kaikille tuntuneet turvallisilta ja merkityksellisiltä paikoilta vanhuudessa. Syynä oli myös oman maailmankatsomuksen etääntyminen kristinuskosta. Tässä tullaan kuitenkin aiemmin esittämäni Grace Davien näkemykseen pohjoismaisesta uskonnollisuudesta, vaikka suhde kristillisiin yhteisöihin oli osallistumisen tasolla vähentynyt tai loppunut kokonaan, halu olla yhteisön jäsen oli säilynyt.¹²⁵

Haastateltavien elämäntarinat eivät olleet keskenään samanlaisia, eikä laadullisen aineiston perusteella voida luoda yhtenäistä kuvaa kristillisten yhteisöjen merkityksestä seksuaalivähemmistöihin kuuluville yli 65-vuotiaille. Gooren uskonnollisen kääntymisen polku antoi tutkielmalle teoreettisen viitekehyksen. Kristillisten yhteisöjen merkitys oli kuitenkin haastateltavien elämässä moniulotteisempi, kuin mitä yksittäinen teoreettinen malli tai oma tulkintani pystyy kuvaamaan. Katson, että narratiivinen lähestymistapa antoi silti parhaan välineen pyrkimyksessä tavoittaa aineistossa olleita erilaisia tasoja. Oma ja suuren osan haastateltavista luterilainen tausta, jossa suhdetta kirkkoon osin määrittelee virallinen jäsenyys, vaikutti mahdollisesti siihen, miten tulkitsin haastateltavien suhdetta kristillisiin yhteisöihin.

Voidaankin nähdä, että juuri seksuaalivähemmistöihin kuuluvien yli 65-vuotiaiden kristittyjen tarinoiden esiin tuominen on tarpeellista tutkimuksellisista näkökulmista, mutta niillä on suuri merkitys myös näille ihmisille itsellensä. Usein keskustelussa ja tutkimuksessa seksuaalivähemmistöjen asemasta kirkossa kuuluu teologien, tutkijoiden ja poliitikkojen ääni, eikä niiden, joita asia henkilökohtaisesti koskettaa. Tämä tutkielma antaa jonkin käsityksen seksuaalivähemmistöihin kuuluvista ikääntyneistä kristillisissä yhteisöissä, mutta aihetta käsittelevää tutkimusta on kansainväliselläkin tasolla vähän. Tarvetta sille kuitenkin on, sillä tutkimuksen avulla voidaan antaa ääni niille tarinoille, jotka jäävät muuten marginaaliin. Vanhuuksia on monenlaisia ja toivon, että se voi näkyä myös jatkotutkimuksessa.

¹²⁵ Davie,.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet ja apuneuvot

Haastatteluaineisto on tekijän hallussa. Tutkielmassa olevat lainaukset viittaavat seuraaviin haastatteluihin. Haastatellut olivat kaikki yli 65-vuotiaita, mutta haastateltavien iäkiä ei ole julkaista heidän yksityisyyden suojan vuoksi. Tästä syystä myös haastattelujen ajankohta on esitetty ainoastaan kuukauden tarkkuudella.

H1 Mies, joulukuussa 2019

H2 Nainen, joulukuussa 2019

H3 Mies tammikuussa 2020

H4 Mies, helmikuussa 2020

H5 Mies helmikuussa 2020

H6 Mies, helmikuussa 2020

H7 Nainen, maalikuussa 2020

H8 Nainen, joulukuussa 2019

Sateenkaarisanasto. (2020). *SETA*. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>

Ajankohtaisen kakkosen homoillat. *YLE*. (2017). <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2010/10/19/ajankohtaisen-kakkosen-homoillat>

Sateenkaari historia Suomessa. (s.a.) *SETA*.

https://seta.fi/ihmisoikeudet/sateenkaarihistoria-suomessa/?gclid=Cj0KCQjw-O35BRDVARIsAJU5mQWLRH0CPyqpVZAo0St5hfoutGXq6NmsGw7IHwNIGYbdfwZW8naeSegaAqHOEALw_wcB

Anita Saaranen-Kauppinen & Anna Puusniekka. (2006). *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto* [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 14.09.2020)

Pastoraalinen ohje vapaamuotoisesta rukouksesta parisuhteensa rekisteröineiden kanssa ja heidän puolestaan. (2011). *Suomen evankelis-luterilainen kirkko*. <https://evl.fi/documents/1327140/57669154/PASTORAALINEN-OHJE.pdf/b7dafc53-6fa2-3ef9-ee5c-63d249dab9d>

Piispankokouksen vastaus kirkolliskokouksen pyyntöön. (2020). *Suomen evankelis-luterilainen kirkko*. <https://evl.fi/documents/1327140/32257871/Piispainkokouksen+vastaus+kirkolliskokouksen+pyynt%C3%B6n+20200806+FINAL.pdf/18c6c50d-1f77-6da6-eb59-a63da577630a?t=1596708059729>

Toivanen, Meri.(2017). Kirkon toimintaan osallistuvien määrä romahti 20 vuodessa – "Ei kaupunkien vaan koko kirkon ongelma". *Kotimaa24*. <https://www.kotimaa24.fi/artikkeli/kirkon-toimintaan-osallistuvien-maara-romahti-20-vuodessa-ei-kaupunkien-vaan-koko-kirkon-ongelma/>

Haikkala, Topias. (2020.) ”Kirkko ei kaipaa inter-sektionaalista feminismiä” – Onko näin?. *Kirkko ja Kaupunki*. <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/kirkko-ei-kaipaa-inter-sektionaalista-feminismia-#5acbd92b>

Suomen evankelis-luterilainen kirkko Helsinki Priden tukijaksi (2019). *Suomen evankelis-luterilainen kirkko*. <https://evl.fi/uutishuone/tiedotearkisto/-/items/item/27714/Suomen+evankelis-luterilainen+kirkko+Helsinki+Priden+tukijaksi>

Päivi Räsänen: Valtakunnansyyttäjä määräsi esitutkinnan puheista, joita ei tv-ohjelmassa sanottu – "Tutkintapyyntöissä esitetään muistinvaraisia sitaatteja". (2020). *STT-YLE*. <https://yle.fi/uutiset/3-11446839>

Kirjallisuus

Brennan, Mark (2008) *Genration Spring2008*, Vol. 32 Issue 1, p54-61.

Estola, Eila, Uitto, Minna & Syrjälä, Leena. Elämäkertahaastattelu. (Toim. Hyvärinen Matti, Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere 2017

Gooren, Henri (2010). *Religious Conversion and Disaffiliation: Tracing Patterns of Change in Faith Practices*. New York: Palgrave Macmillan.

Hyvärinen Matti, Nikander Pirjo, Ruusuvuori, Johanna (2010.) *Haastattelun analyysi*. Tampere. Vastapaino.

Haastettu Kirkko – Osallisuus, yhteisöllisyys ja usko. Kirkon Tutkimuskeskus. Tampere 2013.

Huttunen, Niko (2012). Raamatun auktoriteetti, tulkinta ja tulkintatraditio; Paavali viime vuosien suomalaisessa keskustelussa. *Teologinen Aikakausikirja*. Helsinki.

Jalonen, Johanna (2018). *Pitäisikö seksuaalivähemmistöillä olla oikeus elää haluamallaan tavalla? Tutkimus suomalaisten suhtautumisesta homoseksuaaleihin 2000-luvulla*. Turun yliopisto, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Sosiaalitieteiden laitos.

Järves, Kira (2020). *Rikoksesta sairauden kautta valintaan – homoseksuaalisuuden tie 1970-2020*. Helsingin yliopisto, Teologinen tiedekunta, Systemaattinen teologia. Pro gradu-tutkielma.

Järviö, Nina (2012). *Pervo kirkko?: Queer-teologia Suomen ja Ruotsin evankelis-luterilaisten kirkkojen homoseksuaalisuutta käsittelevissä lausunnoissa vuosina 1951–2010*. Helsingin yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Maailman kulttuurien laitos. Pro gradu -tutkielma.

Kallatsa, Laura & Kiiski, Jouko (2019). Vihkiäkö vai ei? Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien käsitykset samaa sukupuolta olevien kirkolliseen avioliittoon. *Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisu* 60.

Ketola, Kimmo (2016). Luterilainen Usko nykyajan Suomessa. Ketola, Kimmo, Hytönen, Maarit, Salminen Veli-Matti, Sohlberg Jussi & Sorsa Leena. *Osallistuva luterilaisuus – Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2015: Tutkimus kirkosta ja suomalaisista*. *Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja* 125. Kuopio.

- Kuula, Arja (2011). *Tutkimusetiikka - Aineistojen käyttö, hankinta ja säilytys*. Vastapaino. Tampere.
- Koskinen Heikki J. *Hyväksyvä tunnustaminen, mitä se on?* (Toim. Haara, Heikki & Palmen, Ritva) Uskonto ja kamppailu tunnustamisesta. *STKS*. Helsinki 2017
- Lumme-Sandt, Kirsi. Vanhojen ihmisten haastattelu. (Toim. Hyvärinen Matti, Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere 2017.
- McFadden, Susan H. (1999). *Religion and Meaning in Late Life. Exploring Existential Meaning- Optimizing Human Development Across The Life Span*. (Reker, Gary, Champerlain Kerry. Sage Publications, Inc United States os America.
- MacKinlay, E. (2017). Examining spirituality and aging and the relationship with health and well-being. (54-75) *The Spiritual Dimension of Ageing*. Jessica Kingsley Publishers. London
- Mäkinen, K. ja Komulainen, J. (2016) ”Piispainkokouksen selonteko avioliittolain muutoksen johdosta”. Joensuu: Piispainkokous, s. 12.
- Nieminen, Riina. (2014). Uskonnollisuus vanhuusiässä. Merkitysten muotoutuminen ikä- ja kohorttitekijöiden näkökulmista. *Helsingin yliopisto, Teologinen tiedekunta, Käytännöllinen teologia*. Pro gradu -tutkielma.
- Nynäs. Peter & Yip, Andrew Kam-Tuck. (2012). *Religion, Gender and Sexuality in Everyday Life*. Ashgate Publishing Company. USA.
- Pietkiewicz, Igor J. & Kolodziejczyk-Skrzypek, Monika (2016). *Living in Sin? How Gay Catholics Manage Their Conflicting Sexual and Religious Identities*. (Archives of Sexual Behavior. August 2016, Volume 45, Issue 6, pp 1573–1585)
- Ratinen, T. (2014) *Torjuttu Jumalan lahja. Yksilön kamppailu häpeällistä seksuaalisuutta vastaan*. University of Eastern Finland
- Ratinen, T. (2017) ”Sairas vai syntinen? Muuttuva homoseksuaalisuus ja kirkko vuosina 1952-1984”, *Teologinen aikakauskirja*, 122(3), ss. 195–209.
- Ruokamo, Anna (2015). *Eksegeettisesti perusteltua kansalaisvaikuttamista ja keskusteluapua : Yhteys-liikkeen kirkollis-yhteiskunnallinen toiminta 1998–2010*. Helsingin yliopisto. Pro Gradu -tutkielma.

Ruusuvuori, Johanna, Nikander Pirjo, Hyvärinen Matti. Haastattelun analyysin vaiheet.

Haastattelun analyysi. Tampere 2010.

Suonio, Milla (2008). *Vaikuttaja vai vaikenija? : Evankelis-luterilaisen kirkon osallistuminen parisuhdelaista käytyyn keskusteluun Helsingin Sanomissa ja Kirkko ja Kaupunki -lehdessä vuosina 1999 – 2003.* Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiologian laitos. Pro gradu -tutkielma.

Stein, Mark (2019). *The Stonewall Riots: A Documentary History.* New York: NYU Press.

Särs, Ulf (2003) *Yhteys-liike, kirkko ja homoseksuaalit. – Synti vai siunaus. Homoseksuaalit, kirkko ja yhteiskunta.* Helsinki: Kirjapaja.

Syrjälä, Leena (2015). *Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa.*

Pöyhönen, Päivi (2015). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon rooli vanhustyössä. *Helsingin yliopisto, teologinen tiedekunta, Käytännöllinen teologia. Väitöskirja.* Helsinki

Valtonen, Saini (2014) Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien vanhusten kohtaaminen pitkäaikaisessa laitoshoidossa - hoitajien näkökulma. *Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalitieteiden laitos.* Helsinki

Waite, Helen. 2015. Old lesbians: Gendered histories and persistent challenges. *Australasian Journal on Ageing.* November 2015.

Toikko, Juulia. 2016. Suomen luterilainen kirkko ja homoseksuaalisuus vuosina 1974–1976. *Helsingin yliopisto, Teologinen tiedekunta, Kirkkohistorian laitos.* Pro-Gradu -tutkielma. Helsinki